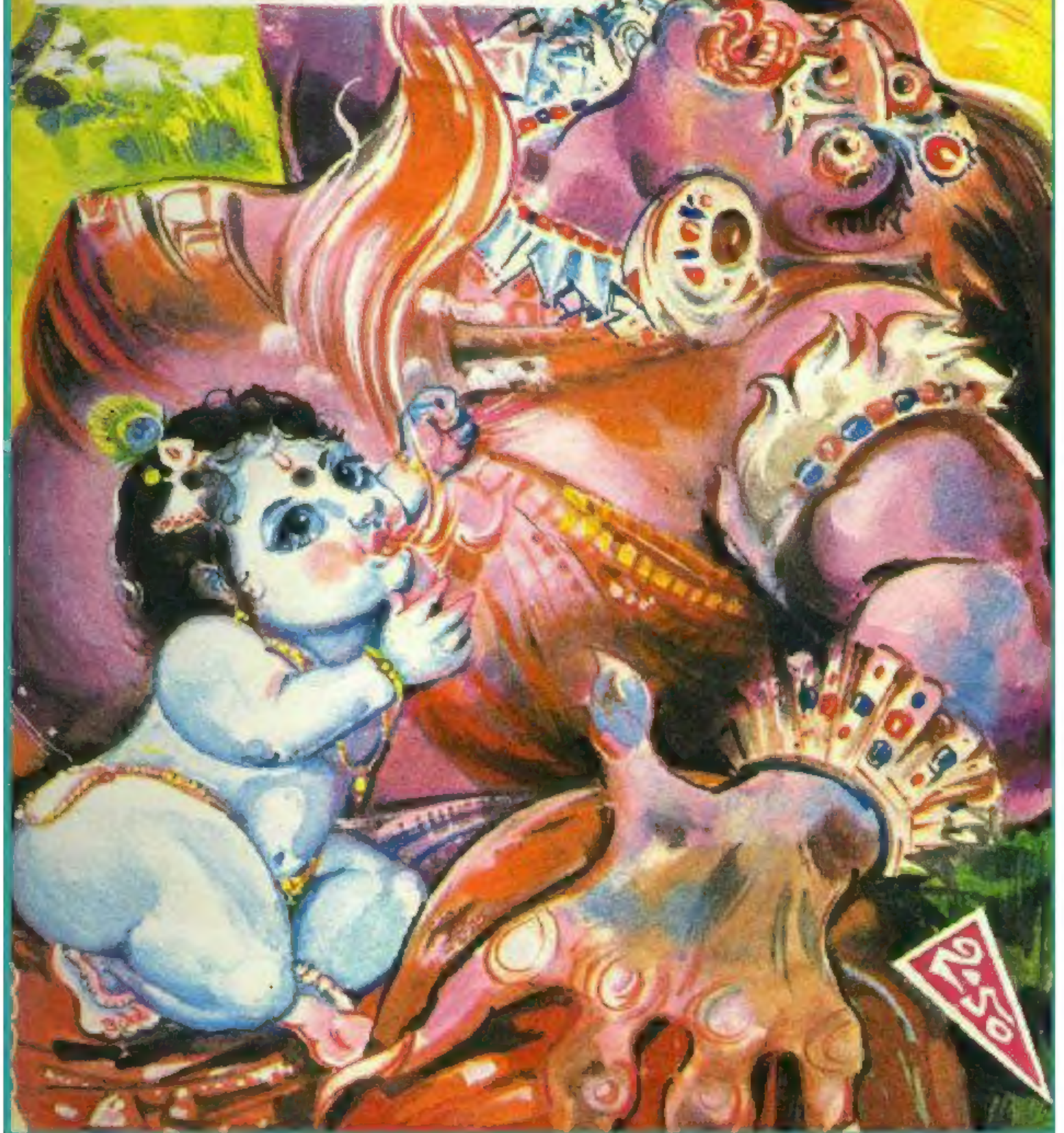

चांदोबा

जानेवारी १९८८

१२५०

चांदोबा

जानेवारी १९८९

★

अनुक्रमणिका

संपादकीय	७	वापूची लिडी	१९
चांदोबाच्या विविध वार्ता	९	कृष्णावतार	४३
जडभरत	१०	ज्योतिबाचे फळ	५१
रोमी आणि वैद्य	११	विचित्र स्वप्न	५५
सोन्याची हरी	१२	अर्घी किमत	५९
शंकराचे बाप	१७	दुनियादारी	६०
पदाचे प्रक्षण	३३	नैसर्गिक आव्हाने	६३
मंदू	३५	कोटो प्रोडनाचे गळजोड	६५

★

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गण्डे : ३०-००

चांदोबा

संस्थापक : 'काकदासी'

संचालक : मणिरेड्डी

नोव्हेंबरच्या अंकात "अग्नि द्वीप" हे धारवाहिक संपले. या अंकापासून नवे धारवाहिक सुरू होत आहे—“सोन्याची हरी”

लोकांची आवश्यकता, उदारता व सरल स्वभावाचा कायबा भेटून काही लोक विपरीत उपायांना अवलंब करून पैसे मिळविण्याचा प्रयत्न करतात. या भंकातीस 'रोमी आणि वैद्य' या कवेवरून हेच दिसून येईल.

अमर बाजी

जातस्य नवीतरे तस्यापि, तुणस्य जगसाकस्यम् ।

यत् सत्सिद्धमश्नताकुलं, जगत्सालंभनं भवति ॥

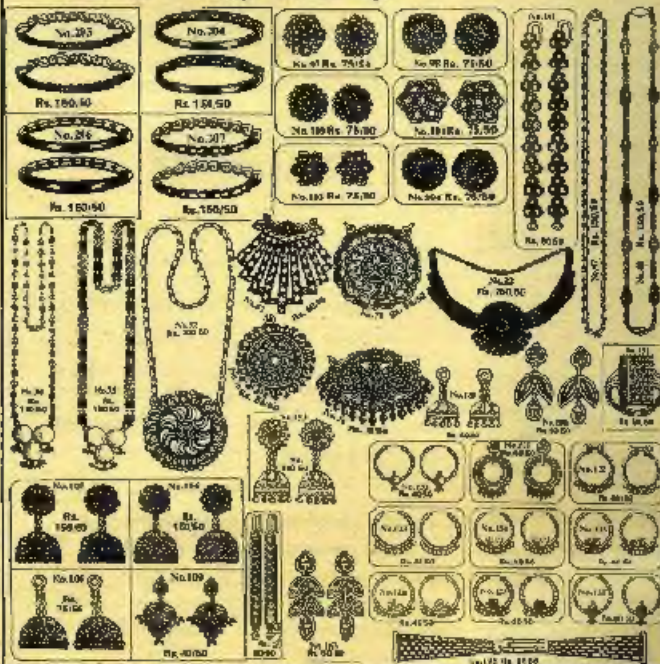
[जस प्रबुद्धत बुद्ध्याच्या व्याकुल मासाला यशस्वी हात दिला, तसच नवीन्या किताब्यावर उबवलेल्या भवताचा अन्य सफत रोईन. बुद्ध्याच्या मासाला काळीज आवार हो पुष्कळ होतो.]

वर्ग : ३७ जानेवारी १९८८ अंक : ७

मेरी

ब्राह्मण केरेटच्या सोन्याने मजबूतीसे धिरे बनवणारे एक विजयसनीय आणि
मुपस्थित तान ! इत्येकाच्या पसंतीसाठी जख्खील असे धिरे, वेणवेगडी मनोहारी
विचारले !

जाँवर गोंदपाना क्षिरे भित्ति वास्तवसेत्वात्वा स्पष्ट उल्लेख कदापि, कृ.पी.पी.
मार्गसे वेष्टते. भोक्त नाहिती पक्षपातही निहा.

MERI GOLD COVERING WORKS

चांदोबातील न

हिन्द-अहिन्द

मध्यदेशात् यन्त्री गङ्गायां पत्राण बीजं यत्नं एक
पुल मेले, वर जन्मसाधुन मुक्ता जन्मेता एक मुक्ता
त्यान मेरी बीजं शङ्खला.

अभिन्नचाराणी कन्दर

हृदिप्रपञ्चां निश्चयात् फलोत्पत्तये भावः भावः सर्वभूतानां
बहुधा ऐक्येण कसेत्. तस्यां लज्जितदारा भवतुारी
मात्री न तस्यां पत्नी योग्या कवरीः भुक्त्या भोज
नारत्ना ज्यैः वा सुप्रसिद्धं लज्जितदाराणां कवरी
मोक्ष लज्जिता पुरेणा वापतेन त्रसा समन ज्यैः

मॉस्कोतील सर्वात वृद्ध वृद्ध

मॉन्कोट 'केस्टिल्यू' और 'इंडिया' जलपाण्या
जुद्धांतप्रसंगी तेथील लष्करात साखळ्याचे एक रोपदे
लावले आहे. हा वृक्ष १०० फुट इतका उंच वाढू
सकतो. ज्या प्रचुर धा लष्करातील हा सर्वोच्च उंच
वृक्ष गवला जाईल.

सपुत्र राक्षसेन्द्र सैनिक

दुष्प्राप्त आतांक अह्मदुद्दाहे वैदी प्रदुत रोसेष्वा
 कुस्वाप्यन्को लावाष्वा ७० वर्षाया वैविकाच युगेष्वा
 अधिकाव्यानी मुकराच मया लावाला कहे. वरुण
 सेनाधिकार्यासमोर त्याने आत्मसमर्पण केले होते. त्यांना
 भीती वाटत होती ती वाता. पकडतो जेव्हाच आपल्याला
 खेरीतपडत राहतेच नाहीत. त्या दृष्टीसाठी मुले पचकोले तय्य-
 पचकर सोडून राहतेच होते. त्या दृष्टीसाठी मरण

जडभरत

भारत गावाचा एक राजा मुलू झाल्यावर आपले राज्य मुलांवर सोपवून संन्यस्त जीवन व्यतीत करण्यासाठी जंगल निघून गेला. एके दिवशी स्वान करताना त्याने एक मृणावक पाहिले. त्याची आई मरून गेली होती म्हणून दया येऊन राजा त्याला आपल्या सोपविलेले जेऊन जाला व आपल्या मुलाप्रमाणे त्याचे पालन करू लागला. ते बापक बापुन मोठे झाले. त्याच्यावरील विरह वास्तव्यामुळे मुलुसमयी राजाचा त्याचेच स्मरण होत होते. पण त्यामुळे त्याला हरिणाच्या रूपात पुन्हा जन्म मिळाला. अशीच अन्नी हरिणाला पार पण अडकल्याने आपल्यामा पुनर्जन्म मिळाल्याचे त्याला वर अन्नी पार दुःख वाटले. या हरिणाच्या मृत्यूनंतर त्याला एका ब्राह्मणाच्या घरी जन्म मिळाला.

मुलुसमयी जडभरत जन्मल्यामुळे आपण तो प्रत्येक वर्षीच्या काबरीत जन्मलून राहिला. पण ही वस्तुस्थिती काहीत नसल्याने त्याला प्रत्येक वर्षी 'बसवृद्धि' म्हणून चिडवू लागले. त्याची सावत्र आई त्याला छळू लागली. त्यामुळे जन्मून संपासी बनावला तो धरून बाहेर पडला.

त्या अवस्थेत राजाच्या काही सेवकांनी त्याला पकडले आणि त्याला राजाची पावखी वाढण्याच्या कामी लावले. पावखी वाढताना पायाळावी छवि-कोटक यक नोंद म्हणून तो पार लावण्यापिरी बाळगीत गेले. पण त्यामुळे पावखी कोसू लागे. आश्वर चिडून राजा मरणाच्या लाच मागू लागला. ते सद्गुण करीत सोढ्या आणिपुर्वक सरत त्यावर पुताण व हतिहासावीन बाक्याने सांगू लागला. राजा धकित होऊन पोलबीतून उत्तरणा व त्याने सरताच्या पायावर लोटण घेतली. ती विचलित व होणारा मुनि म्हणून 'जडभरत' का नावाने ओळखता जाऊ लागला.

रोगी आणि वैद्य

दिवाकर गावाचा एका श्रीमंत मावूस एकदा ज्वराने आजारी पडला. एका वैद्याच्या औषधाने तो बरा झाला. यानंतर वेद त्याला म्हणाला—“हे फहा, तुमचा रोग मर्याप्त आहे. तात्पुरता इलाज म्हणून मी तुम्हाला औषध दिले आहे, पण हा रोग पुन्हा होऊन वर काढणार.”

“रोग पुन्हा अव्वल नसे म्हणून काही औषध नाही का?” दिवाकरने विचारले.

“का नाही? औषध अव्वल आहे. एक महिनाभर एक विशिष्ट प्रकारचे औषध घ्यावं लागेल. तरीही रोग मुळापासून नाहीसा होईलच असे नक्की नाही सांगता येत. आपल्या मनीषानेच सर्व अवयवून आहे.” वेद म्हणाला.

“नवीनावर माझा मुळीच निश्वास नाही. पण तुम्ही तुमचा इलाज सुरू करा.” दिवाकर म्हणाला.

थोडा विचार करून वेद म्हणाला—“रोगचिकित्सेसाठी बराच खर्च येईल. पहिल्या महिन्यातच जवळ जवळ पंचवीस हजार रुपये लागतील. दुसऱ्या महिन्यात दहा हजार, तिसऱ्या महिन्यापासून पुढे तीन ऋतिने दामहा एक हजार—असा खर्च होईल. म्हणूनच मी जरा विचारात पडलो आहे.”

“म्हज्जे दहा महिन्यांच्या अवधीत एकूण पंचावन्न हजार रुपये? ही तर कारन मोठी रक्कम जाली!” दिवाकरने विचारले.

“थंडजी, आपण तर कातो रुपये कमावले आहेत, तेव्हा ही रक्कम आपल्याला भारी नाही. केवळ वैद्यांसाठी भांगेपुढे पाहू नका.” वेद सधवावू लागला.

दिवाकर म्हणून म्हणाला—“हे फहा, मी बाता साद बघांचा झालो. मी आपल्या वृद्धिमतेच्या जोरावर बरपूर पैसा मिळवला

ही गोष्ट खरीब. पण आमचे व्यवहार माहेल्या डामडीकाचे असले तरी मातून डोळारा पोकाळच असतो ! - माझ्याजवळ जितके धन आहे, तितकेच जवळजवळ कर्जही माझ्या डोक्यावर आहे. अलिकडे काही विपत्त माझा व्यापारही नुकसानीतच आहे. मी विशारद करीत होती की एकाच वर्षावर आपल्याला हात राखूनच लवच करायला हवा. जन्म तेवढ्यात मी माजारी पडलो. मी जिवंत रहाण्याने मुलांना काही मोठा कायदा होणार आहे असही नव्हे. त्यामुळे पूर्वी काही परिस्थिती असली तरी माता माझ्या वेहाची कितीत पंधारअ हजार रुपये लवचीच नव्ही."

"जापण पिता करू नये, या बाबते मी आपल्या मुलांशी बोलण करीन." वैद्याने मुनवले.

"माझ्या उपचारासाठी आवश्यक इतके धन मी कमवू शकतो तर हे शरीर बाकड्याचा प्रयत्न करीन. नाहीतर ठराब माझा जंत होऊ दे. जापण माझ्या मुलांना सामून माझा औषधीपचार करू पहाल तर मी एकही औषध घेणार नाही. माझं सर्व जीवनच मरं आहे की- मी कधी कुणावर जमलंवन राहिलो नाही, पुढे ही रहाणार नाही."

"शेठजी, माझं नीट ऐकून घ्या. ताजबतोय इलाज करवला नाही तर जापण फार दिवस उपचार नाही. पुन्हा पैसा कमवून इलाज करू म्हणाल तर तोपर्यंत उपचार करण्याची वेळच निघून गेलेली नसेल." वैद्याने पुन्हा कमजबायचा प्रयत्न केला.

"बेचबुबा, मला लवकी जमवू शकाल वशी आपली पूर्वी खात्री जसेल तर आराम जापण औषध सुरू करा. मी पुन्हाला सहा महिन्यांनी एक लाख रुपये देईन." दिवाकर म्हणाला.

"काय एक लाख ? सहा महिन्यात जापण जसका पैसा मिळवू शकाल ?" वैद्याने मापचर्चाने विचारले.

"तुमच्यासारखा सामान्य वैद्य जर सहा महिन्यात पंचावन्न हजार रुपये मिळवू शकणार असेल तर मी एवढा व्यापारी असून सहा महिन्यात एक लाख नाही मिळवणार ?" दिवाकरने उलट प्रश्न विचारला.

जाणि काय ! वैद्याने त्याच विनसापासून इलाज सुरू केला. एक महिना गेला आणि वैद्याने दिवाकरसा म्हटले- "शेठजी जापण किती कमाई करू शकालत हे मला माहिती नाही, पण धाता मला सहा हजार रुपये देऊ शकाल ?!"

"सहा महिने पुरे होऊ देत. एक लाख रुपये एकदमच देईन मी पुन्हाला." दिवाकरने सांगितले.

"पण माझ्या घरात अनेक गरजा निर्माण झाल्या आहेत, मी इतका वांनू शकणार नाही." वैद्य म्हणाला.

"तांगा पाहू काय काय अडचणी आहेत ? मी त्या सोडवून दाखवतो." दिवाकर म्हणाला.

"पूर्वी मी मोठ्या मुलीचं लग्न केले, तेव्हाचं हुंड्याच्या रकमेचं सहा हजार रुपयांचं कर्ज माझ्या डोक्यावर आहे. आता त्या मुलीची मुलगी जपवर झाली आहे. जाणि आता जर मी त्या लोकांचं कर्ज न फेडलं तर मुलीचं लग्न जमवं कठीण-

म्हणून माझी मुलगी पैसांचा तगावा करीत जाहे." वैद्य म्हणाला.

"वात काय मोठं कठीण ! तुमच्या मोठ्या मुलाचा मुलगा त्या मुलीच्या वयाला साजेसा आहे वा ? मग या नार उडवून-हुंडा फेकू तका म्हणजे मिटलं !" दिवाकरने सल्ला दिला.

"मीही हाच विचार करत होतो, पण माझ्या सुपेला मुलाचा हुंडा ह्या आहे. ते लोक पूर्वीच आमच्यापासून बिराळे झाले आहेत ही आणखी अडचण." वैद्य कुरकुरला.

"एवढच ? मग मी सहा महिन्यात एक लाख रुपये वेणार-आहे ही बातमी सर्वांच्यात पसरवून द्या. तुमचा मुलगा जाणि वून

पुन्हा तुमच्याकडे येतोय." दिवाकरने मुन्ती सांगितली.

यानंतर दोन दिवसांनी बैब मोठ्या उत्साहाने सांगत आल्या—"महाराज, आपण म्हटल्याप्रमाणे बडलं! मुलगा माझ्याकडे परत आला आणि सूनही माझी तऱ्हा आपल्या मुलाला काळज्यापासून सवार आहे."

यावर दिवाकर कसत हसला.

आणखी एक महिना गेल्यावर पुन्हा बैबाने पैसांची मागणी केली. म्हणाला—"माझी बायको दागिने बदल्याने म्हणत आहे, एक लाखाची गोष्ट ऐकल्यापासून प्रत्येक जण आपापली इच्छा प्रकट करू

लागला आहे. कर्कराही घराकडे बघकर मारू लागलेत. त्यांचे कर्ज पाच हजार उरले आहे."

"बांक्की गोष्ट आहे समजा मी आता तुम्हाला एक लाख रुपये दिले तर काय होईल? तुमचा मोठा मुलगा काही हिस्सा घेईल, तुमची पत्नी दागिने बदलील, तुमचे घर खोडं आणली मोठं केलं जाईल, सर्व कर्ज फेडलं जाईल—असंच ना? पण तुम्हाला पुढेही जगायचं आहे. तुम्ही तर आता कर्जाखाली दबले जात आहात. म्हणजे याचा अर्थ असा की तुम्ही आपली पैसा खर्च अधिक करता. होय की नाही?" दिवाकरने विचारले.

बैब दुःखी होऊन म्हणाला—"आपलं म्हणणं खरं आहे. माझा भाकटा मुलगा आपली जबाबदारी संभाळत नाही—तो बेपर्वा आहे. माझी बायकोही त्याचीच जाबू घेते. खर्चाच्या मानाने माझी प्राप्ती कमीच आहे."

"म्हणजे, केवळ बैबकीच्या आघारे तुम्ही आपलं कुटुंब पोसू शकत नाही. माझ्यासारखा शेती तुम्हाला न्हंयमोच मिळणार नाही. येथी तुम्ही आपल्या मुलाला व्यापारात घालावे. त्याला जर पैसा मिळवायची गोष्टी लागली तर तो आपोआप संचारेल." दिवाकरने सचबळे.

"शेडसरकार, मला तर अशी भीती वाटते की त्याला व्यापारात घातला तर तो मुद्दलच लाऊन बसेल." बैबाने सांगितले.

दिवाकर हसत म्हणाला—"तुमचा मुलगा तुम्हाला वाढवी वित्तका प्रामाण्य नाही. रत्नसेनशी त्याची चांगली दोस्ती आहे. पण त्या बरोबरच तो अतिशय कुशल आणि तसंच आहे. माझ्या कुटुंबात कोणी योग्य जमानी मुलगी असती तर मी त्याला आपला जावई करून घेतले असते. रत्नसेनला तुम्ही आपला घरजावई करून घ्या, बघ पहा! दोघं मिळून कसा व्यापार करतील हे! तुमचा मुलगा खरोखरच व्यापारात छान जमकेल."

"आपला प्रस्ताव खूप चांगला आहे, परंतु व्यापारासाठी भांडवल नको का? कमीत कमी भांडवलसाठी तरी थोडो रक्कम आपण द्याच." बैबाने मागणी केली.

"हे पहा, तुमच्या घरी पन्नास पोती धान्य पडलं आहे आणि दोनशे नारळ आहेत. ते नारायणपुरच्या बाजारात घेऊन जा. थोडा पैसा खर्च होईल त्याची काळजी करू नका. तिथे बाजारात दुप्पट द्याच वसूल होईल. हा व्यापार सफल झाला तर त्याला सरका द्या की त्या पैसातून थाल घेऊन नारायणपुरलाच विकत रहा. अशी

संधी मिळाली की बाकी सर्व रत्नसेन स्वतःच संभाळून घेईल."

बैबाने दिवाकराकडे येऊन म्हणाले—"शेडजी, तुमची बत्तिशी खरी झाली. माझा मुलगा सुधारला, नीट मागला लागला."

एक महिन्याने बैबाने पुन्हा पैसांची मागणी केली तेव्हा बंद बंद हसत दिवाकर म्हणाला—"बैबबुवा, मी मुदती अगोदर पैसे देणार नाही हे तुम्हाला नवकी ठाऊक आहे. तरीही तुम्ही दर वेळी पैसे मागतच रहाता. याच कारणे जमं की तुम्ही लोभी आहात. लोभी माणस कधीही संतुष्ट होत

नाही. ज्याला सुख अनुभवायला मिळत नाही ती घन मिळवू शकत नाही. आपण जे घन मिळवतो ते खरे तर कुतूहलाचीच असत !”

“माझ्याजवळ पैसा नसले तर माझे नातेवाईक मला मान देणार नाहीत. म्हणूनच मी पैसांची मागणी करीत असतो.”

नेत्र म्हणाला.

“जे लोक आपल्याजवळील पैशाला महत्त्व देऊन आपला मान ठेवतात ते खरे नातेवाईकच नव्हेत. अशा लोकांसाठी पैसा मिळवणे गरजेचे आहे. जेव्हा तिलाही कुतूहलाचा भरत करा म्हणजे कितीतरी लोक तुम्हाला मान देतील.” दिवाकरने सल्ला दिला.

आपली एक महिना गेल्यावर नेत्र दिवाकरला म्हणाला—“तुम्हाला तुमचं म्हणणं खरं झालं. मी पोरे दिसे वेळी अधिक लोकांची सेवा करू लागलो आहे. गरीबांना मी भुकट ओपन देतो. तावातले लोक झुल्ले सामा खूप आवडत करतात हे पाहून मला खूप आनंद वाटतो. आणि त्याच्या उलट आपलाकडून मिळणाऱ्या लाल स्वयंसाठीच माझे नातेवाईक मला निकटू वहातात.”

“हे माण वीववाचं आहे खरं. तुम्ही लोकांना हांगून हाका मी-मोलींनी मला धोका दिला आहे. ते पैसे घायला आता नकार देत आहेत—ही गोष्ट लागूनही जे तुमच्या पाठीशी उभे राहतील तेच तुमचे खरे नातेवाईक ! पण जे तुम्हाला सोडून जातील त्यांना मात्र माझ्याकडून मिळणाऱ्या पैशांचा ताटा देण्याची जबर नाही.” दिवाकरने सुचवले.

“पण मला आपला म्हणणार कोणी राहिल का ?” नेत्राने चौका काढली.

“आता पहा, आपल्या मुलीचं कर्ज फेडून हाक. चिना हुंरपाने छोटीसाठी वाचई मिळाला आहे. पालायक घानस्या गेल्या मूलाने खापारांछ लागला. खम बसवला. आता तुम्हाला कसली अडचण उरली नाही. अशा परिस्थितीत तुमचे नातेवाईक सोडून

गेलं तर तुमचं नुकसान काय ? गायतली माणसं मनःपूर्वक तुम्हाला मान देतात.” दिवाकर म्हणाला.

दिवाकरने दगा दिला—ही गोष्ट नेत्राने फक्त आपल्या कुटुंबावर सांगितली. स्वा-बरोबर मुनेने रागाने आपल्या मुनेला मधेरी पाठवायची धमकी दिली. पण मुलाचे बायकोवर इतके प्रेम होते की त्यानेच ‘असं जाल्यास मीच बायकोला घेऊन निराळा होईन’—अशी आईला धमकी दिली. आता काय, मुलामुदे मुनेला वात्सल्यच लागले. सर्व गानवात्सल्यकडून मान मिळणाऱ्या पिढ्याला सोडून जायला मोठा मुलगा लघार नव्हता. स्वाचबरोबर जावई, छोटा मुलगा, मुलगी व पत्नीही बीघाची दवा घेऊन दिवाकरची निन्हा करू लागले, शाप देऊ लागले.

अशा प्रकारे आपली एक महिना गेल्यावर दिवाकरने नेत्राला बोलावून घेऊन म्हटले—“आता मी स्पष्टच बोलतो, नाहीतर मी तुम्हाला धोका दिल्याचा छोक माझ्यावर आरोप करतील. मी तुम्हाला माझ्यावर हल्लाच केल्याबद्दल एक पैसासुद्धा देणार नाही.”

नेत्राने चकित होऊन विचारले—“आपण खरोखरीच मला फसवणार आहात ?”

“मी तुम्हाला कसबलेलं नाही, उलट तुम्हीच मला फसवलेलं. मला अगदी सामान्य जाजार झालेला असतानाही तुम्ही मला घाबरवून माझ्याकडून खूप पैसे उपटायचा घाब घासलात. पण ते झोळवूनच मी तुम्हाला ठाकूच दाखवली.” दिवाकर म्हणाला.

“आपला रोग खरोखरीच आणतक होश. केवळ माझ्या औषधांमुळेच आपण बरे झालात.” नेत्र म्हणू लागला.

त्यावर काही वाटल्या नेत्राच्या हातात रेत दिवाकर म्हणाला—“आपण जी औषधं प्रका दिळीत ती खरेचच सर्व मास माहेत—तीट तपासून पहा. मी एकही औषध घेतलेलं नाही.”

नीट तपासल्यावर दिवाकरच्या म्हणण्यावरून वेचारी खात्री पटली. अश्वचर्याने त्याने विचारले—“मी बोटबोटच तुमच्या रोगाबद्दल वाढवून बोलत होतो हे आपल्या रुग्णात बाल, तरीसुद्धा आपण माझ्याकडून हलाज कासा करवून घेत राहिलात?”

विवाकर गडगडून हसत म्हणाला—“मला भाहीत आहे की तुम्ही वास्तविक फार बोलले आहात. माझ्याकडून तुम्ही घेतात ह्याच रुपये जसून करायचा वेत केलात याचा अर्थ असा की, इतर तुम्हाला वेचारी फार वास्तविक आहे, किंवा दुसरे कारण म्हणजे तुमच्या घरच्या लोकांनी तुमच्या मनात लोभ उत्पन्न केला. म्हणूनच मी नेहमी तुम्हाला बोलवून तुमच्या अडचणी विचारत राहिलो न त्याचे उपायही सांगितले. प्रत्येक सोयी सापुस नेहमी कुत्र्यांना म्हणून आपल्या समस्या सोडवू पाहतो. खरं पाहता, अश्वचर्या फार मोठ्या नसतिल, पण

मनातला लोभ त्यांना मोठ स्वरूप देत असतो. अशी माणसं स्वतःही सुखी होत नाहीतच व दुसऱ्यांवाही सुख लाभू शकत नाहीत.”

विवाकरच्या पोटीची वेचारे कोळे उघडले. त्याने हात जोडून दिवाकरला नमस्कार केला व म्हणाला—“महाराज, आजवर आपण रोगी व मी वैद्य होवो. पण आता मला कळलं की खरा रोगी मीच होतो. आपण माझी अद्भुत रोगचिकित्सा केलीत. बीर आपणांना यासाठी चासो रुपये द्यायला पाहिजेत. मी आपला ऋणी आहे.”

विवाकर हसत म्हणाला—“पुढे, पुढे! तुम्ही सत्य जाणवत याचा मला आनंद आहे. असे म्हणून दिवाकरने वेचाला दहा हजार रुपये बक्षिस दिले.

दिवाकरच्या म्हणण्याप्रमाणेच वैद्याची मिळकत उत्तरोत्तर वाढत गेली. मोठ्याच दिवसात तो गावातल्या संपन्न माणसात गणला जाऊ लागला.

हजारो वर्षांपूर्वी उंच उंच पहाड न घनवाट जंगलांनी वेढलेले 'सोन्याची दरी' साठी काही लोकांची निर्पुणता केली होती. या पहाडांच्या मागील बाजूस आणि उंच सखी पर्वत-श्रेणी होती. या सर्वांच्या शोयती आपलगीही रूप उंच असा पर्वतांचा वेरा होता. खांद्यावरचे वृक्ष अणू दगांतच तरगत आहेत असे वाटे. राज्यातील नैसर्गिक सौंदर्य पाहून सर्व जण मोहित होऊन जात. राज्यात फळा-फुलांची रेल-चेल होती.

राज्यातले लोक आपापले व्यवसाय मेहनतीने करून सुखाने रहात असत. परंतु काही असे ही लोक होते, की जे मिळणाऱ्या सुखात संतुष्ट नव्हते! ते लोक म्हणजेच—बुद्ध राजा आणि त्याच्या दरबारातले पदाधिकारी!

राजाने जनतेच्या सुखासाठी व कल्याणासाठी केलेल्या योजनांवर देखरेख ठेवण्यासाठी काही लोकांची नियुक्ति केली होती. त्या लोकांनी एकदा आपली समा भरवली व त्यात असा निर्णय घेतला की, 'राजाचे कल्याण म्हणजेच वेचारे कल्याण, राजाचे सुख तेच वेचारे सुख!' राजालाही या लोकांनी बुद्धिमत्ता कौशुकासह वाटली. प्रसन्न होऊन राजाने त्यांना असलेली पहिली 'ज्ञानी' ही पदवी वदवून 'महाज्ञानी' अशी पदवी बहाल केली.

यानंतर 'महाज्ञानी' ची एक समारंभ घडवला. त्यात असा ठरान पास केला की—“राजाला तसे पाहता सर्व सुख प्राप्त आहेत, परंतु केवळ मनोरंजनाचीच कम-

तरता आहे." महाहान्यांनी मंतर असा आवेश दिला की—दरबारी गायकांनी शोषासंग करून त्या अवस्थेत गावे. निवरा होऊन निचारे गायक तसे गाऊ लागले व ही करमणूक पाहून राजा शेवट धरधरून हसू लागला.

राजा व दरबारी कसे का अवैनात—प्रहा शांत प्रवृत्तीची होती. त्यामुळे राज्यातले लोक धुळी मलाने वेव्हा-वेव्हा कितल्याच्या मागील पर्वताकडे पहात रहात असत. या पर्वताच्या पात्रांमुळे राज्याला 'सोव्याची दरी' असे नाव मिळाले होते.

जनतेत एक अफवा प्रचलित होती की—त्या पर्वतात कुठेतरी एक खूप मोठी

सोव्याची लाव आहे. कोणे एके काळी त्या भागावर एका गुपी व दक्षिणा राजाचे राज्य होते. तो राजा केवळ एक उत्तम चित्रकारच नव्हे तर एक महान् विल्लकारही होता. राजा खूपच व्यानमन होत असे व त्या अवस्थेत सोव्याची लाव जससेत्या अग्नेवहूष त्याला संकेत मिळत असत.

त्या विल्लकार राजाने सोव्याची एक अनुपम व अद्भुत सुंदर अशी एक स्त्रीची प्रतिमा चढवली. राज्यातील सर्व प्रजेला एका विशिष्ट विषयी ही प्रतिमा सर्व प्रजाजनांना पहावयास मिळेल—असा अर्जाची दंडी पिटावची त्याने आसाही दिली. परंतु त्याच्या दुष्ट मंत्राच्या कारखान्यामुळे राज्यात लढबळ माजली.

राज-सिंहासन व सोव्याची दरी—या दोहोंवर मालकी मिळवायची लागला सव्याच्या मनात उत्पन्न झाली. आपली इच्छा कधी पुरी करावी याचा तो विचार करू लागला. अनेक योजना त्याला मनात आल्या. शेवटी त्याने एक योजना पक्की केली. शेजारच्या राजाशी लढवत करून त्याने एका रात्री राज्यावर हल्ला करवला. कितल्याच्या रसक बलाने या हल्ल्याला मोठ्या वेगाने तोंड दिले आणि जसा प्रकारे युद्ध सुरू झाले.

अशातच एक विचित्र गोष्ट घडली. एवढी बचानक कापू लागली. आणि कितल्याच्या मागील भागात मोठा स्फोट झाला. पर्वतावरून मोठमोठ्या शिळा गडगडत येऊन कितल्यावर कोसळल्या व बघा रीतीने कित्या उचलस्त झाला. त्याबरोबर तेथे लढणाऱे सर्व सैनिकही प्राणास मुक्ले. अंती व त्याच्या नदरीला बाहेले सैनिकही वाढले गेले.

सूर्यादियानंतर जनतेच्या लक्षात आले की सुवर्णमूर्ति व तिचा विल्लकार राजाही अवृक्ष झाले आहेत. जनतेला वाटले की राजा कुठेतरी पळून गेला असावा आणि सुवर्णप्रतिमा शिळांवाली जमिनीत बसली गेली असावी.

या घटनेनंतर काही वर्षांनी अशी बातमी पसरली की जवळच्या अरण्यात राजासारखाच दिसणारा एक मृति रहात आहे, परंतु त्याला बंदूक त्याच्याशी बोलण्याचे धाडस कोणी केले नाही. काही बोकाने असे मत होते की, राजा असंभन्यातून शिळन त्यामागील मोठी गुहा पार करून पुढे कित्येक कोस दूर समुद्राकडे निघून गेला असावा. धडपडा व त्याबाबिल गुहा वाकडून बरेच काही बोलले ऐकले गेले, पण कोणीही ते ओळांन पलीकडे गेले नाही. कारण त्यांचा बूडकिरनाच

होवा की कोणी पलीकडे जायचे साहस केले तर त्याला जिवंत पटलणे जराय्य!

युद्धाचा परिणाम असा झाला की राज्य भंग्यला लहानमूत असणाऱ्या शेजारच्या देशाच्या राजाच्या ताब्यात गेले. तेथील निसर्ग—सौंदर्याबरोबरच तेथे मिळणाऱ्या सोम्यबद्ध लोभ उत्पन्न होऊन नव्या राजाने आपले पहिले राज्य छोटापा मानाच्या हाती सोपवले आणि पदब्या राजवाड्यापासून थोडा दूर एक नवा राजवाडा बनवून तो राहू लागला.

भूकंपाने उत्पन्न झालेला जून कित्या व राजवाड्याच्या मागील लाव-साखोरा

उमचत गेला. जनता त्या बायीं अग्न्या-
मुखा भिळू लागली, कारण तिचे रात्रंदिवस
भूत-प्रेतांचा संचार असल्याची अफवा
पसरली होती! हळूहळू त्या तबाह
ताल्ल्या भावात विधारी साप, बसवले,
हत्यादींचा संचार सुरू झाला.

परंतु आदवर्षाची गोष्ट म्हणजे विनोद
नावाचा एक तरुण त्या प्रदेशात निर्मयाने
वाचरत असे. लहानपणीच तो आईच्या
प्रेमाळा पारला झाला होता. पण त्याचे
वडील बाप बापला पेजात चांगले प्रवीण
होते. ते बापला मुलाची कधीच काळजी
करीत नसत. त्यामुळे विनोद त्या निर्जन,
तुटके अवघड असलेल्या भागात स्वच्छंद

फिरत राहिला. कधी कधी मुकेने वसवत-
लेल्या वाघांपासून आणि विधारी सापां-
पासून मुक्तीने त्याला जायले प्राण वाचवावे
लागत.

एके दिवशी सध्याकाळी अचानक
पश्चिमेकडील जाकाश लाललाल झाले,
बारा वाह्याचा चकला, शेकडो जंगली
स्वापदांच्या गर्जना ऐकू येऊ लागल्या,
घोरपाच वेळात वादळ बुटके आणि
पूर्ण वनप्रवेश तडाकड जावाजाने घुमून
उठला!

शेतत काम करणारे व गल्ली, बोळात
चासत वळलेले लोकां मयाने इतकतः पळू
लागले. हात्या दरीत एकावर प्रतिध्वनि
उठला! हाही एक नुकतेच होता. जुन्या
किल्ल्याचे अवघड असलेला भाग पुन्हा
एकाच भूकंपाच्या आघाटाने उडाला आणि
तेथील शिळा उडून राजाच्या दश्या
किल्ल्यावर पडल्या. किल्ल्याचे प्रमुख महा-
द्वार तुटून भयंकर आवाज करीत घरासाठी
झाले! राजा पावतून गेला, त्याने ताबड-
तोब 'महातानी' ना होळवून घेतले.
कोथाने कायत ही श्वाभ्यासमोर बोलू
लागला-“किल्ल्याचे महाद्वार मोडून वडले
आहे. तेव्हा ते निर्माण करणाऱ्या करार-
मिरांची बसवकेंही जखीफ मातीत खोळती
पाहिजेत.”

यावर मंत्र्यांनी निवेदन केले-“प्रभु,
जन्ममार्तण्ड, हा किल्ला व राजमहाल
निर्माण करणारे कारागीर काही पिढ्यांपूर्वी
चिंतित होते. आज ते सर्व परलोकी गेले
आहेत.”

“म्हणून काय झाले? कुबै घेतलेला
माणूस मेला तर त्यांच्या वारसांना कुबै
फेडावे लागते ना? मी काही सूचू नाही.”
राजा म्हणाला.

“आम्ही केवळ 'महातानी' आहोत,
परंतु राजेसाहेब, आपण तर 'महा-महा-
तानी' आहात!” प्रधानमंत्री म्हणाला.

विनोदचे आजोबा त्या किल्ल्याच्या
निर्मितीच्या वेळी काम करणारे प्रमुख
शिल्पकार व वास्तु-विशेषज्ञ होते. म्हणून
सैनिक विनोदच्या वडिलांना पकडून
घेऊन गेले व त्यांना राजासमोर उभे
केले गेले.

“माचे डोके उडवा!” राजाज्ञा झाली.

एका दरवारी अधिकाऱ्याने विनयाने
म्हटले-“महाराज, पुरवठा प्रचंड
किल्ल्याच्या महाद्वारासाठी या भाषांचे
पुरवठे डोके साठीत खोळवणे-ही शिक्षा
पुरेची नाही.” त्या दरवाज्याला विनोदच्या
वडिलांची दवा आली होती!

“मग काय करावे? मुमके काय मत
आहे?” राजाने विचारले.

“या भाषांच्या एक हजार वर्षांची
कारावासाची शिक्षा वा.” कोणा अधि-
काऱ्याने चुनवले.

“वा, वा! एक हजार वर्षांची शिक्षा?
जजब आहे!” राजा टाळपास पिटीत
म्हणाला.

अशा प्रकारे विनोदचे वडील कंदी
झाले. हे पाहून विनोद व्याकुल झाला.
‘आपले म्हणाने’ असे वडिलांशिवाय
त्याला कोणी नव्हते, असली कठीण शिक्षा
देणाऱ्या राजाची तर सनेत निन्दा
करावी असे त्याच्या मनात आले. पण
त्याच्या हितैषी लोकांनी त्याला कसेबसे
शांत केले.

"विनोद तु रामाने राजाची निवा
केलीस तर तुझीही तुझ्या बहिणांसारकीच
बचला हीईल. तु बला काळजात येऊ
नकोस जाण तुझ्या बहिणांना बोकल्याचा
प्रबल कर "

परंतु जलंधर बुद्धा नीव व जोगता
विनोदचे बडोळ कारावासात मृत्यु पावले
ही बातची एकदा राजा बुझाने मळ्यांना
म्हणाका- 'पाहिलस, या बोकलाने मळले
मळ्याच्या बघाची तिका बाचवली?'

हे एकदा संभाषकी एक म्हणाका- "बहा-
राज, बाकी एक कल्पना आहे. तिच्याच्या
संपत्तीला पुढ बाहेल बसल बसेल तर कारा
वाशाच्या शिजेबाही तो शारत काळू नव "

"बाबास, काय बोललास! त्या मृत
बाळदाच्या मूळाका बाचवतोच थकन जाणून
कीरेत उभा. 'राजाने बोकलाका अन्ना विकी.

विनोदका या राजाबोवदल बळताच तो
बचलाकडे निघून गेला.

जंगलाजवळ ही पोचला तेव्हा राज
जाली होती बहुकडे वाट संभार पसरला
होवा पण विनोदला त्या जंगलातील काळ-
जाकीच्यातून फिरावची कल्प होती म्हणून
मोकला सहजाने तो त्या बचलेबाजवळ
पोचला आणि तिच्याला नंहुमीच्या हनडा-
वर बसला सोबत बरोबर होऊन जंगलात
बाचले पसरले. बराच वेळ बहिणांच्या
मृत्युबुळीवरच उरून, बघून तो सोपी गेला.

परंतु बोकलाच वेळाले तो जाण काळा
त्याने पाहिले-समीर काही विजेच प्रकाश
पसरला होता. बळका प्रकाश तर तो
मळ्याच मळ्या! विनोदला तेथे काढवलीत
हगडाशिवाय कधीच काही म्हणवला मिळाले
नव्हते

पण जाण त्याला त्या बांगाल एक गूढा
विद्युन जाली त्या गूढेत काळजक चमक-
जारी एक बाहिरि उबो होती. विनोद त्या
शिजेने जाणू काळाच्या गुह्येचकडे नेण्यावर
त्याला दिसले की तेथे हातात कलस घेतलेली
एक स्त्रीची सुवर्णप्रतिमा उबो आहे! विनो-
दच्या आश्चर्याला बाराचार राहिला नाही

बाबोबा

दुःसम्पाद्य कभी त्वाका वाङ्मयसे की
सोझाया करो बहुत वाचना एक पौराणिक
कहा देकली होती-विलम्बसे मित्रता
बसलेला एक राजासे कमसेकी शीघ्र
ही भूति बकायी !

विनोद त्या इतिमके विनिमेष कृत
राष्ट्रिय, मोक्ष, देश, स्थान, जाति
जाती-जागण ही मूर्ति पूर्ण कुठेही लक्ष्यी
राष्ट्रिय जाहे ! मग यही प्रतिमा जसेल
बाबर त्याचा विस्वास नव्हता कारण
जन्मापासून 'मोक्षवादी इरी' राज्यार
म्हा राधाचा अधिकार नुक झाला, तेव्हा-
राज्य त्या राज्यात कलांग प्रोत्साहन देणे
मग अथवा जाण होते !

विषादमं मृतिमा स्वर्गं केना। त्वादेहं
 त्वात्मा जगन्मयं जगत्तु वल्लभातीतं होरा।
 तन्मयं होरान् त्वानि मृतिभ्यां हाकातीतं
 कमलावरं हातं ठगलां त्वादेहं इति मेभ्या
 बोधातीतं एकं मंगलं मङ्गलं त्वाभ्या
 बोधात् कदाची.

बंभडी पाहूय विनोद यकिल हाका!
 त्याका जवळजीय आवयस काटका मी
 मूर्खतेकडे टक काढूय पड्या हो तिथेच
 बसला आणि बुडत्याच जलो त्याच्या
 खरीदल म्हाबायला तयाच हाका.

तो जहलनेत एक कठपुतार त्याला जणू
जामून वेत विचार लागला—“तु मा
कुलनेमूलीत श्रावणपार करणाचे रहस्य
काय दण्डितोत?”

“हाँ, हाँ बकर इच्छा माई बाजी
बिमोहन ललाहने उत्तर दिये.

“मय इ या मूर्तीया रक्षणायै व्यवस्था
 कृतम् अथवास्यानीकं नृतेन प्रवेश कर.
 गुहा जोलांकुन लेलापर मनीन प्रवेशात्
 गुहा इव देवी विलेन. त्वा देवीकडुन
 गुहा हे रहस्य कडेन. यन्त्रा ही सुवर्णमूर्ती
 खनीव कथित परिचित होईल, तेन्ना
 तिज्जाची विबाह करवावाती देवीअथ
 वर मान.” त्या अज्ञात कडेने हाशिते.
 (कनका)

गुणवैद्याप

बुद्धचरित्याची विकसाराख्या दृष्टावकाश घेता.
 अतः काशी कायूर त्याचे बांधावर
 येतले व नेहरी जमनेची नौन होऊन तो
 स्वामानाकरे वाढू लागला. तेव्हा प्रेतास
 काय करभारा येतल्ले बोटू लागला-
 'राजा, या मध्यरात्रीच्या तबवी हवे
 स्पर्शाभावात, लवट बटून करील मू मापस्यास
 निर्माणावर बटून जाहेव ही गोष्ट अशंसनीय
 बाब आहे. एकाका नोटीयाच्या अशा वेतन्यावर
 ते कार्य साधत नाही असे कधी बघत नाही-
 ही गोष्ट खरीच. वन सावकोस कार्य
 स्वतःच्या किंवा दुतःसाच्या कार्याने येत नाही
 असेही कधीकधी बघले स्वतःच बघून
 कविते व महाभारत असल्यान्तर गंधर्वासारख्या
 कलागोष्ठी कधीकधी अपमान सहन
 करावा लागतो याचे जवळूनच म्हणून ही
 तुझा चित्रवर्णन नावाच्या संदर्भाची गोष्ट
 वाचता आंक. तुझा शब्दपरिहारही होईल

बैतळाच्या मोठडी

वेताळ गोष्ट सांगू लागला-चित्रवर्ण नग्याच्या पंधवर्षांनी इतर गंधर्वांच्या तोंडून पृथ्वीवरील सौंदर्याबद्दल एकल, तेव्हा हे तांबडे चित्रवर्णाचा निश्चय करून तो पृथ्वीलोकाकडे निघाला.

आनंदसागराजिने वंतावेला चित्रवर्णाने एक सुंदर सद्यान पाहिले. उद्यानात रंगी-बरंगी फुल वाऱ्याच्या प्रवाहात घुरेल बोलत होती. काही फुलांचा सुगंध वातावरणात घरबलला होता. ते अनपम सौंदर्य पाहून चित्रवर्ण मोहित झाला. त्याला काही वेळ इथे चालविण्याची इच्छा झाली आणि तो त्या उद्यानातून एका कुंआजवळ अवतरला!

उद्यानाच्या अनुपम सौंदर्याने मृग्य होऊन चौहोबाजूला पहात असताना एक ठिकाणी चित्रवर्णाला काही तरुण स्त्रिया दिसल्या. गंधर्वलोकात बुद्धा कधी न दिसणाऱ्या अद्भुत लावण्याने नटलेली सौंदर्याची मूर्तीच अशी एक खुबसी त्यांच्यात होती!

मंत्रमुग्ध झाल्यासारखा चित्रवर्ण त्या तरुणीकडे चालू लागला. त्याला पाहून सर्वजणी आश्चर्यात पडल्या. त्या सुंदरीनट दृष्टि स्थिरावत ती तिला म्हणाला-“हे सुंदरी मी चित्रवर्ण नानांचा गंधर्व आपणा सारखे अनुपम सौंदर्य मी गंधर्वलोकातही कुठे पाहिले नाही. आपण कोण?”

या प्रश्नाचे उत्तर त्या युवतीनेच दिले-“ही गरुडचक्रिका राज्याची युद्धराज्ञी नलदादेवी.”

“आहो, जसे माझे होय?” मी तुमच्या या युवराज्ञीला आपल्या गंधर्वलोकात घेऊन जातो.” जसे म्हणून चित्रवर्णने युवराज्ञीचा हात पकडला.

युवराज्ञी मिळून एकदम किंचाळली. एक राजसैनिक तिथे बाबत आला व गंधर्वीची लढण्याकरता त्यानं सज्जवार जपसली.

हे पाहून विकट हास्य करीत गंधर्व म्हणाला, “जरे जाजा, मी कोण आहे हे

तुला माहीत नाही, म्हणूनच तू माझ्याबिबद्ध तलवार उचलू घेऊनस- जरे ना?”

“मी युवराज्ञीचे राजा करण्यासाठी यमलेला सैनिक आहे. सदाक वेळ आहे तू त्यांचा हात पकडला आहेस, मी तुला जमकीच कैद करणार. तू कोणीही अस, मला काय करायचय!” त्या योराजने रागाने उत्तर दिले.

हे ऐकून चित्रवर्णने विडून त्या योघ्याला धाव दिला, “जरे-मीच माणसा, मी विशेष शक्ति असणारा गंधर्व आहे तू माझ्यावर सज्जवार जगारायचा अपराध केलास मी तुला काही शिक्षा दिल्यापासून सोडणार नाही. मी असा शपथ देत आहे की तू तांबडतेबेळ छळा होशील.”

परंतु चित्रवर्णाच्या धापाचा त्या योघ्यावर काहीही परिणाम झाला नाही. योघ्याच्याही कोचाला सीमा राहिली नाही, आणि तो चित्रवर्णाच्या गळ्यावर वार करणार तोच युवराज्ञीचा हात मोडून वैजून बिंबसारमा अदृश्य झाला.

एका सामान्य माणसावरही आपल्या धापाचा काही परिणाम न झाल्याचे चित्रवर्णाकडे येते असल्याचे वाटले. आपली थोडी यात्रा केल्यावर चित्रवर्ण संध्याकाळी एका वनात पोचला. थोडी पावले टाकतोच तोच एका जंगराच्या गुहेपुढे अकार किरण

बाहेर येत असलेले त्यान पाहिले. कसला प्रकाश आहे हे पाहण्यासाठी तो गुहेच्या तोंडाशी पोचला, तेव्हा गुहेच्या मध्यावर लटकत असलेले एक, रस्त त्याला दिसले.

असा अद्भुत प्रकाश फेकणारे रस्त त्यानं पूर्वी कधीच पाहिले नव्हते. भग कय, ते रस्त येऊन जाऊन गंधर्व राजाला अर्पण करायचे या उद्देशाने तो गुहेत शिरला.

एवढ्यात मागून एक भबंकर आवाज आला-“जरे तू कोण आहेस?”

चित्रवर्णने मागे वळून पाहिले अन् त्याला एक अनाळबिराळ राजस समोर जसा असलेला दिसला. त्याने रागाने चित्रवर्णाकडे

विचारले—“तु माझ्या गुहेत काय म्हणून सिरत होतास?”

थोड्यामुद्रा विचकित न होता चित्रवर्ण उत्तरला—“अद्भुत प्रकारा केवणारे हे रत्न मला फार आवडले. ते घेऊन जावं म्हणून मी गुहेत जात होतो.”

“हुरुच्याची संपत्ती कुटायच मनात आणणाऱ्या बुद्ध्यासारखा जोरला मी जिवंत सोडत नसतो. मांन आत्मान तुला पकवून सोऊन टाकतो.” असे म्हणत राक्षस पुढे येऊ लागला.

विकट हसून करीत चित्रवर्ण म्हणाला—“अरे भवमा, दिवस वृत्ति असणारा मंदबुद्ध आहे मी तू माझा काही काळ करू शकत नाहीस मी मनात आपलं तर कुशी

अवस्था 'मल्याटन जमा' वही करू शकतो, समजलास? आपले प्राण बांधवायचे असतील तर तादृशीच ते रत्न माझ्या हातावर ठेव जन् पाझी आभा याग. काय?”

बंधवाचे बोलण ऐकून राक्षस आपलीच उत्तेजित होऊन गेलला—“अरे, उगीच बडोपा मारू नकोस आता तुला माझ्या मुठीत पावून पुढ्या हाडांचं पूर्ण करून टाकतो बघ.” असे म्हणत राक्षस चित्रवर्णाकडे पुढून गेला.

पण चित्रवर्ण चपळीने राक्षसाच्या हाती न सापडता हवत पडला आणि त्याला धाप दिला—“बुष्ट राक्षसा जीव असूनही अचेतन स्वेच्छाप्रमाणे सुखी बनवण्या होको.”

परंतु राक्षसावर काहीच परिणाम न झाल्याचे पाहून चित्रवर्णाला अति आश्चर्य वाटले, आणि त्याच्या मनात आले—पृथ्वीलोकातल्या रहिवाश्यांवर आपापला परिणाम होत नसावा.

मंदबुद्ध त्याच वनात जाणारी थोडी पुढे गेला तेव्हा एके ठिकाणी एक म्हातारा तहाने तडफडत बसलेला खाऊ दिसला. चित्रवर्णने असपास पाणी शोधले पण त्याला कुठेच पाणी दिसना.

इतक्यात एका झाडाखाली तप करीत बसलेला एक मुनि त्याला दिसला. चित्रवर्ण त्याच्या जवळ जाऊन हात जोडून नम्रपण म्हणाला—“स्वामीजी, इथे जवळच एक

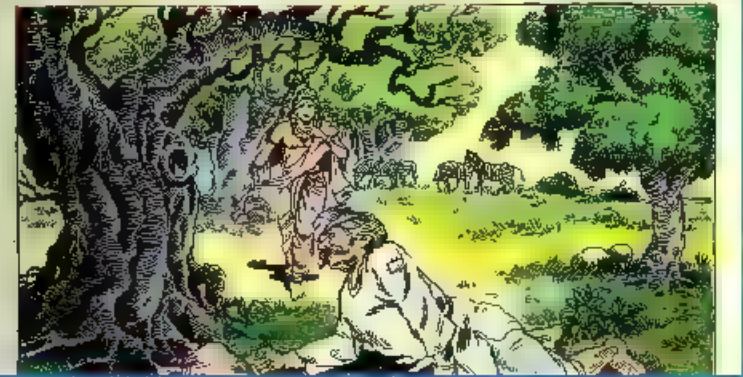
वृद्ध तहानेने तडफडत आहे. आपल्या

कमंडलूतले थोडे पाणी देण्याची कृपा करावी.”

त्या मुनीन डोळे उघडले चित्रवर्णाकडे कोधानं पहात तो म्हणाला—“अरे बांधका, मंदबुद्ध हाका मारून तू माझ्या तपात विघ्न आणलेस. मांन, मावहून तुला चांगली शिक्षा देतो.” असे म्हणून मुनिने कमंडलूतले थोडे पाणी हातावर घेतले.

चित्रवर्ण पुन्हा विनम्रपण म्हणाला—“मुनिवर, आपण रागातू नये. तहानेने तडफडणाऱ्या एका वृद्धाला बाचविण्यासाठीच मला आपले ध्यान भंग करावे लागले.”

“कारण काहीही असेल, तुला शिक्षा झालीच पाहिजे.” असे म्हणून हातातलं

पाणी चित्रवर्णाचा उडवत मुनिने शाप उच्चारला-“तू भुका हो”

परंतु चित्रवर्णावर मुनिचा हा शाप प्रभाव पाडू शकला नाही. मुनिच्या अहंकाराबद्दल आपला चित्रवर्ण ही संज्ञापळा व त्याने उजवा हात हवेत हलवत उलट मुनिचा शाप दिला-“तू आत्ताच शिळा होऊन पडशील.”

दुसऱ्याच क्षणी तो मुनि शिळा होऊन पडला.

एवढी गोष्ट सांगून येताळ म्हणाला-“राजा, विशेष प्रकारच्या शक्ति प्राप्त असलेल्या संघर्षवंशी चित्रवर्णाच्या शापाचा एक सामान्य सैनिक व एक राक्षस यांच्या-वर काहीही परिणाम झाला नाही. परंतु एक तपस्वी मुनि मात्र त्याच्या शापाचा बळी पडला तो योद्धा किंवा राक्षस यांच्यात काही विशेष शक्ति होती का? या संकेत समीपानकारक उत्तर दिले नाहीस तर तुझी मत्तकाने चुकळ-सुकळे होतील. यावर विक्रमादित्य म्हणाला-“सहजपणे प्राप्त असणाऱ्या महान ज्ञानीचा उपयोग

आपल्या बुद्ध स्वायत्तासाठी करायचा. इयत्त चित्रवर्णाने केला राजकुमारीला वकडल्या, तिच्या रक्षणासाठी कर्तव्य-पातन करण्यास मिष्ट अशा सैनिकांना खाने खाप दिला-म्हणून तो शाप खरा झाला नाही. ह्याचप्रमाणे राक्षसाचे रत्न चारायला जाऊन उलट स्थान रत्नाच्या राक्षसालाच शाप बिला, म्हणून तोही शाप राक्षसाचे काहीही आकडे करू शकला नाही. चित्रवर्णाचे कारणे अवगम्य होतं मग राहुका मुरीच्या बाबतीत संघर्षाचा शाप सफल होण्याचा प्रश्न? यावेळी चित्रवर्ण द्याने प्रेरित होऊन एका म्हा-ताऱ्याला बघत करू पहात होता, परंतु मुनिचा अहंकार होता, त्याची हत्तिही अधर्माची होती झाले याच तात्पर्य असं नव्हे की तो योद्धा किंवा राक्षस यांच्या-जवळ काही विशेष शक्ति होत्या.”

अशाप्रकारे राज्याचे नैतिक अर्थ होत्याच येताळ प्रतापसह अदृश होऊन पुन्हा झाडावर जाऊन बसला. (कल्पित)

पदाचे रक्षण

कोकिल देशावर राजा संकेतवर्मा राज्य करीत होता. एके दिवशी काही कारखाने दरबारी विदुषक शकट याच्यावर राज्याची इतरांची शाली, ‘सापुड आपलं तोंड मला कधीही दाखवू नकोस. असो आज्ञा राजाने त्याला फर्मावली.

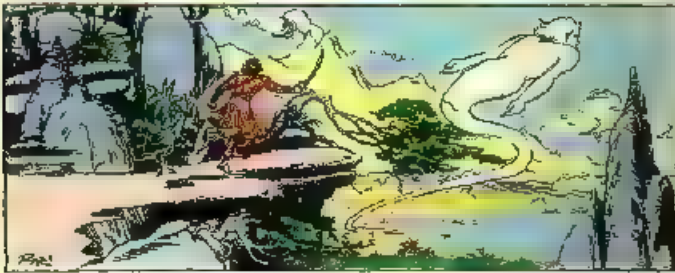
मलाटाचे पुर्तुगेज एवढ्यानेच संतुष्ट नाही त्याच दिवशी विदर्भ देशातून बामोडर नावाचा विदुषक शैलधर्माला नेढायला आला. त्याच्या बोलण्याने राजा फार खुश झाला. आपला विदुषक शकट याच्यावर आपल्या मर्जी शाली होतीच, त्यामुळे या समोदरलाच शकटच्या जागवर विदुषक म्हणून नेढावे असे राजाच्या मनात गाले. या विचारावर शैलधर्माला मंत्री मंगलकाकडे सल्ला विचारला.

मंगलक म्हणाला-“भ्रष्ट, सापुर्वीही आपण अनेक वेळा शकटवरे नाराज झालात,

तरीही आपल्या चमत्कारपूर्ण बोलण्याने त्याने आपलं मतोरंजनी केले आहे. त्यामुळे माझे असे मत आहे की त्याला आपली एक संधी द्यावी.”

यानंतर मंगलकने शकटला बोलवून घेऊन दरबारातल्या आपल्या एखाचे रक्षण करण्यासाठी जाणवला. रक्षापाचा खऱ्या दिला.

दुसऱ्या दिवशी राजा व मंत्री काही गोष्टीवर विचारविनिमय करीत असताना शकट एक काळा दुरला पांघरून तेथे आला व म्हणाला-“महाराज, मी तोंड दाखवू नये वशी आज्ञा आपण दिली, म्हणून नव्हलाचान मला बुरक्याचा आधार घ्यावा लागला वण आपण मला दोषांयला मन्दी केली नाही न? मला असे काळज की आपण माझे पद दुसऱ्या कोणास देऊ पहात माहाय माझे आपल्याला जशी

विनष्टि आहे की आपण मला माझ्या जागेवरून दूर करू नये खूप वर्षे मी आपल्याच जागेवर जगत आहे.

शकटाचा अवतार पाहून मोठ्या कष्टाने आमचे हसू वाहत रावा शेजेन्द्रधर्मा म्हणाला 'मला अस वाटतय की विदर्भा-तून आलेला दामोदर आपल्या दरबारचा विदुषक होण्यास सर्वस्वी योग्य आहे. पण तू आपले पच पाचवू इच्छित असशील तर तुला जाणखी एक संघां घ्यायला माझी काही हरकत नाही."

"महाराज, माझा व्हावी, वासाठी मला काय करायला हवे?" शकटाने विचारलं. 'ऐकू सर, ज्याच्या दरबारात तुला वासोदरची असे म्हणून खुश करावी लागेल की-त्याच्यासारखा विदुषक बलम बुनियेत दुसरा कोणी नाही. पण त्यानरो बरच तुला ही खबरदारी घ्यावी लागेल की हे करीत असताना मू स्वतःची निन्दा करायची नाहीस आणि स्वतःला कमी लक्षायचं नाहीस. अशा प्रकारे चतुर भाव-

णानच तू आपल्या पदाचें रक्षण करू शकशील." रावाने आपली बट सांगितली.

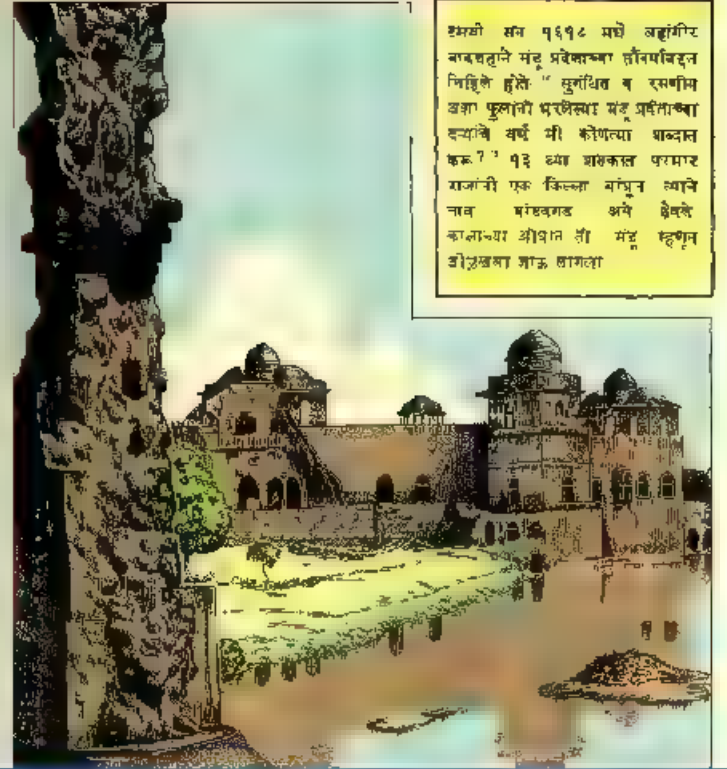
दुसऱ्या दिवशी शकटने राजसभेत दामोदरची अशी स्तुति केली-दामोदरची बरोबरी करू शकेल असा विदुषक बुनियेत अश्वन कुठेही नाही. माझ्यासारख्या महान विदुषकाच्या जागी दुसऱ्या कोणाला नेमायचे महाराजांच्या मनात आले तर स्वासाठी दामोदरच सुयोग्य नाणूस आहे.

दरबारच्या सुर्वे सदस्यांना शकटच्या या बोलण्याने विस्मय वाटला. स्वाना हे समजता की या संदर्भात असल्या गोष्टी करायची शकटला जरूरच काय होती! राजाने आनंदित होऊन दाढ्या नाकभून म्हटले-"शकटने श्वाच कायम शकटकडेच राहिल." यानंतर सिंहासनावरून उतरून येऊन शकटला आतिथ्य दिले.

यानंतर रावा शेजेन्द्रधर्माने विदर्भातून आलेल्या दामोदरचा सत्मान केला त्याची पाठवणी करून शकटलाही अनेक उपहार दिले.

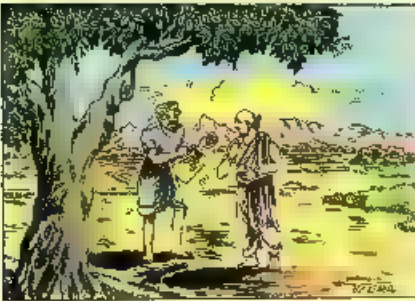
सांगतांनात जवळून स्पळ.

मंडू

शमकी सन १६१८ मध्ये जहांगीर नाबखताने मंडू प्रवेष्टाच्या तैयारीबद्दल विचारले होते. "सुगंधित व रसनीम अशा फुलांची भरलेल्या मंडू प्रवेष्टाच्या दऱ्याचे सर्व मी कोणत्या शाब्दात करू?" १३ व्या शतकात परमार राजांनी एक किल्ला बांधून त्याचे नाव मंडवगड असे देवले. कालांतरात जीवाने ही मंडू म्हणून ओळखता जाऊ लागला.

एके दिवशी एक गेलकरी जमीन वीसत असताना त्याचे कावडे एका बायल्या दगडावर वापटले व ते सौम्याने झाले त्या दगडाचे बहाम्ब तैलकन्यासा काढले नाही पण एका खोड्याच्या ते काढून आले व तैलकन्यासकून दगड घेऊन ती निवून गेली.

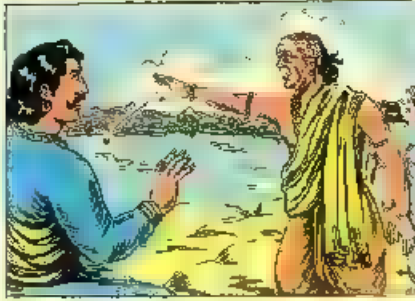
कासाच्या राखने निर्मिलेला दुर्गही कालीघात नष्ट झाला बाय बहादुर जेव्हा बाळक्याचा जासक झाला तेव्हा दुर्गाच्या काही महासद्या पन्ना लागला, जामि त्याने स्वामी दुष्मिती केली त्याच अवेरात राहणाऱ्या कमवती तामक दुष्मितीवर त्याचे नेम झाले. ते रोंबही ठरवत गाथक-गाथिका होणे

दगडाच्या मदतने अश्वर घन मिळवून बायल्याने दिवसात ती सोडून 'कुठेर घनला' खुन दिवसांनी त्याने ती रडत जयसिंह देवराजला दिला असे मानले जाते की त्या दगडाच्या स्मृत्याने राजाने जो घनसंग्रह केला त्यातून स्थान हो किन्ना बांधला.

बायबहादुरने कमसिजनळ पिकाजाचा प्रस्ताव मांडला तेव्हा ती म्हणाली- 'मी नमरेची बन्ना आहे. नमरेच्या पाण्यात स्वाम वेष्ट्याशियाय की एकही दिवस काढू काळ नाही.' काय नमरेची नवी पहाडावर केली न्यावी? ही अडचण होवनाकाही बायबहादुरने मदीची प्रार्थना केली

काही काळाने राजाही त्या दगडा-पसून घन मिळवून घेतला. सर्व जवळून व सोने त्याने लोकांना बाटून टाकले. बांधी एका पुरोहिताची बाळी आली, तेव्हा ती दगडाचे स्थान स्वामी होताना ठेवला. हल्ली वगळ पाहुन रावाकडेला पुरोहिताने ती खोली निर्यातून टिका. काय आकारे ती अद्भुत पदक कायमचा पाण्यात देवा. (नमरेचे बायबहादुराचा बाळिबायल होणे असते म्हणतात!)

एक दिवशी नमरेची कमसिजनळ वेळन म्हणाली- "तू पहाडावरून पिकेच्या आडाखली खोद ती तेथे तप्याच्या रूपात अवतरित होईल 'त्याने स्वामी खोदताच तेथून एक झरा छुटून की जळमुखी होऊन काढू कायला ते कायही 'रेवाकुळ' म्हणून जलित जाते

बाळाबाबू एका अकबराने हुता
केला. संगीत-कलेत व्यस्त राहिल्या
बाळाबाबू या सैन्याचा लोट देऊ.
आजही नाही. हपसतीने बाळाबाबू
केला. पण ज्या महालात ती राहिली
तो 'सामंत महाल' आजही महान
राज मिळतो.

कामगाराने सक्ते बाळगले. रमणीय
निवासाला बाळाबाबू राज्याच्या
एकाच मीन यति सादर करीत राहिले.
मामीन संभवाची साध देत उभा आहे.

मानवताबुद्धीने आपले शोचलेले दिवस
अकबराने दूरबाबूत घालवले.
त्याच्या अदभुत सौंदर्यामुळे ती अक-
बराने स्नेहपात्र बनला. संपूर्ण
कायम आपल्या मनु व कपड्यांनी बाळाबाबू
आजही महान सादर करीत राहिले.

जादूची शिडी

मल्लिकार्जुन राजा महिपाल एका राज-
सभेत काही चर्चा करीत असताना,
विजयनगर राजा महिपाल एका कुबुजा
महाराजा तेथे आला. त्याच्या पाठीवर एक
शिडी होती. राजाच्या प्रणाम करून ती
महाराजा-“महाराज, माझे स्मरण करा.”
“बोळ, कसले संशय आहे आहे
तुझ्यावर? मी अवश्य तुला भेट करीन.”
राजाच्या त्याच्या आश्वासनाने निघे.

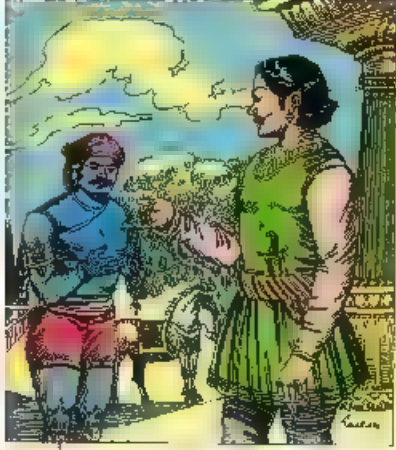
कुबुजा महाराजा-“महाराज, बाबुलभर
कष्ट करून मी ही शिडी मिळवली, पण
ती पळवून लिखाण मज्जीने दुरुस्त
करायच्या विचाराने मातसिंह डाकू माझ्या
मागे लागला आहे.

राजाचे त्या महाराजासाठी कितल्यातच
महाराजाचे व्यवस्था केली व त्याच्या
रक्षणासाठी दोन पंगडकरीही नेमले.
मातसिंहला जेव्हा या शिडीचा वसा

लागला, तेव्हा महाराजाच्या लोकांत
थूळ फुलून त्याने कितल्यातच प्रवेश केला.
पण जंग जंग पडूनही त्याला शिडी
मिळालीच नाही. परंतु जंगलात त्याने
बऱ्याच किमती वस्तु चोरून नेल्या. महाराजा-
करी त्याच्या मागे लागला, पण त्याचा यत्न
मिळाले नाही.

शिवटी राजा महिपाल स्वतः व हाकूला
एकदम्यासाठी निघाला. हेरांकडून मिळाले
जेल्या माहितीप्रमाणे त्याच्या निवासस्थानी
मोजक्यासाठी राजाबांगराळ भागात पोचला.

परंतु वस्तूत राजाचा बोटचा दुकान
वाहिले होते. राजाच्या कृतकृत्यासाठी
महाराजाच्या वेष्टात राजाकडे येऊन तो
महाराजा महाराज, या सभेच्या गुहेत
रुनाचे दीप आहेत. मला मुराखाला
स्थापना काय उपयोग? आपल्याला त्याचा
आस्त बांगला उपयोग होईल.”

राजाच्या बोलण्याचे आश्चर्य वाटले व थोड्याचकळ उतरून त्याने गुहेत प्रवेश केला. डाकूने ताबडतोब एक जवळच्या घरकडून गुहेचे तोंड बंद केले आणि राज्याच्या सोडण्यावर बघून राजाकडे निघून गेला.

गडात पोचल्यावर राजाचा पाकटा भाऊ अनंघपाल याला भेटून तो म्हणाला— "ब्रह्म, जेव्हात माझी मनु राज्याची सेंट झाली. ते म्हणत होते की भौतिक सुखांना सीट ब्रेकन आपण संन्यास घेऊन आहोत. आजपासून राज्यशासनचो जबाबदारी आपण फिरावर घ्यायला हवी. मी सोगत असलेल्या हकीकतीची साक्ष म्हणजे हा

घोडा! महिपालचा घोडा पाहून डाकूच्या बोलण्यावर अनंघपालचा पूर्ण विस्वास बसला. आता आपण राजा हाणार—या आनंदाने राजापासून हार काढून त्याने मानसिंहाला बक्षिस दिला"

हार उलटा पाकटा कळत पहिले मानसिंह डाकू म्हणाला— "महाराज, आपण डाकूची शिडीही दिलीत तर आस्त आनंद वाटेल"

डाकूच्या शिडीचे नाव ऐकल्यावरून अनंघपालला शंका आली डाकूला एकडबडा-माडी त्याने खेवकांत पुकारले. परंतु तेवढ्यात डाकू तेथून पळून गेला.

जिद्दूनच डाकू मुहेजवळ पोचला तर्कावरची फिट्टा बाजूला केली ती गुहेत गेली. महिपालला म्हणाला— "आपण वाघे माऊ राज-लक्ष्मणासारखे आहात ही गोष्ट मी राज्यात सर्वत्र ऐकजली आहे, म्हणूनच आपली परीक्षा घेण्यासाठी मी हा उद्योग केला! आपला भाऊ लक्ष्मण नव्हे राजाच आहे राजा! आपण संन्यासी होणार, असे मी त्याला सांगितले, तेव्हा प्रसन्न होऊन त्याने मला हा हार दिला. पहिले, जवळ म्हणून अनंघपालने दिलेला कंठहार त्याने राजाकडे दाखवला.

राजाचा कोव अनार हाता, तो लवळ किस्सात परत येऊन अंतःपुराकडे

निघाला, तेवढ्यात त्याला पाहून कुबड्याने ताडले की स्वारी रागत आहे! मुद्दाम मधे पेंऊन तो राजाकडे म्हणाला— "महाराज, आपण माझ्याकडे आलात तर एक अद्भुत आश्चर्य दाखवतो"

काय प्रकार आहे, ती पहाऊ म्हणून राजा कुबड्यावरून त्याच्या नियासत्यानी गेला. त्याच्या सांगण्यावरून त्या शिडीवर चढून मज्जीस गेला तेव्हा राजाला एक विचित्र दृश्य दिसले—राजाचे बरीच मृत्यू-शय्येवर पडले आहेत. त्यांनी महिपालला जवळ बोलवून बाजूला उभ्या बसलेल्या इतर लोकांच्या अनंघपालकडे बोट दाखवून म्हटले— "बाळा, तुम्हाला छोट्या जमान्यात कसलीही कमतरता पडणार नाही, याबद्दल महिरी जागळत रहा. काळबुद्धिमुळे त्याने कधी काही चूक केली तरी जी पोटात पालवत त्याला प्रेमाने मागव."

महिपाल अनंघपालला जवळ येऊन बोलला— "बाबा, आपण काळजी करूनका मी याका माझ्या आगाईला बक्षिस जपेव"

नंतर महिपाल शिडीवरून उतरून कुतसता व्यक्त करीत त्या कुडाला म्हणाला— "आज केवळ तुम्हासुलूच माझ्या भावाचे प्राण वाचले. मी आपल्या बडि-लांना दिलेल्या बचणाचे फलन करू शकलो मी माझ्याजवळ तुला हवे ते माग."

"प्रभु माझी आषणाकडून हतकीच इच्छा आहे की माझ्या या शिडीचे मानसिंहपासून रक्षण व्हावे, माझी अन्य कमळीही इच्छा नाही या काढूच्या शिडीच्या तक्तीत सर्वांना शत्रूच्या जयमासून मुक्त करून चांगले चाव पिळवण्याची माझी इच्छा आहे." कुबडा म्हातारा म्हणाला.

थोडा विचार करून राजा म्हणाला— "या शिडीचे महात्म्य 'शत्रुपासून रक्षण' इतकेच आहे ना? अशा परिस्थितीत तू जर शत्रूच्या बाबतीत विचार करीत असशील तर हे सर्व निरर्थक आहे. तू आपल्या आपा किंसा सोडून या तुझी जखम घूर होईल."

कित्यातून 'बाहेर' न काढण्याबद्दल बुद्धाने राजाचा खूप विनवले, पण राजाने त्याचे काहीही ऐकून घेतले नाही आणि त्याला कित्याबाहेर काढले.

राजाची निन्दा करीत शिडी खांडावर बसून कुवडा चालू लागला. तो थोडा पुढे जातो तोच बाळू समोरून आला व जबर पंक्तीत शिडी हित्कावून बसून अंगठ्यात पडून गेला. कुवडा म्हाताराहो त्याच बाटेने मागेबाघ जालू लागला अंगठ्यात पोचल्यावर शिडीचे रहस्य जाणव्यासाठी डाकूने ती एका हाडाच्या टेकवली आणि सर्वे पायच्या चडून बर गेला. तेथे दोन राजसेवकांनी त्याला धरले व ते म्हणाले— 'अरे, तू जे अपराध केले आहेस, त्याची शिक्षा म्हणून मुला मुलावर ब्रह्मण्याची आज्ञा राजाने दिली आहे' असे म्हणून भानसिंह डाकूच्या गळ्यात कास घातून त्याला शेड्याची छटाकावून निघून गेले.

कास गळ्यात नसवला म्हणून तो गेला वसंतला डाकू भयाने कापू लागला त्याच वेळी कुवडा म्हातारा तेथे पोचला व त्याने फक्त थोडकून डाकूला जमिनीवर निवडले.

थोड्यावर वेळीत डाकू भानसिंह धुडिवर आला, व म्हाताऱ्याला पहण्यासाठी नजर एकदम तिकडे फिरवू लागला इतक्यात म्हातारा दुरून घेतला त्याला शिरला.

माऊत काळाने त्याच्या पायावर लोळण घेत भानसिंह म्हणाला, "बाबा, जेव्हा क्षम करा तुम्ही वेळीवर येऊन माझ प्राण वाचवले. मी जन्मभर तुझ्या ऋणातून मुक्त होऊ शकणार नाही." असे म्हणून तो जंगलात निघून गेला.

जादूचा शिडीमुळे भानसिंहाच्या बुद्धीत परिवर्तन झाले पाहून कुवडा प्रसन्न झाला आणि राजाच्या तबयसूचकतेवर खुश होऊन त्याने ती शिडी राजाला बक्षीस दिली.

कल्याणकार

कालिंदीच्या तटावर एक लूप मोठे गाव वसले आहे. गोकुळ नायी, वासरे, बैल आणि निरनिराळ्या कामात गडकल्या भाणसानी गाव सदा गजदजल असते. समुद्रालाच्या प्रवेशेने भान आपल्या परिवारासह त्या गोकुळात पोचला. गावच्या वृद्ध व मनुष्यी लोकांनी त्यांना मामोरा जाऊन त्यांचे अभिनंदन केले. घराचे त्यांना कुशल प्रश्न विचारले व प्रत्येकाचे नाव घेऊन त्यांच्याबद्दल चौकशी केली. व सवारीबरोबर गोकुळात प्रवेश केला वृद्ध गोपिकांनी घेऊन यशोदेच्या मुलाचा जन्मोत्सव साजरा केला. रोहिणीही जाली. संवत्सरे तिला आश्विन ठेवून घेतले.

आता बालकृष्ण गोपिकांच्या प्रेमळ सहवासात वाडू लागला असेच काही दिवस गेले. यशोदा आपल्या बालकाच्या हालचाली पाहून खुश होती. रोज सकाळी बालकृष्णाला तेल लाऊन व्हाऊ घाली. त्याला पादपद्मांत स्नोकून अंगाई गीते म्हणू. गांव शोपल्या बालकृष्णाच्या सुंदर मूखाकडे गिरखून पहात राहू. जखूनच त्याचे पापे पडई, कधी गाऊनच पण! बालकृष्ण खोपेवून बागा शाला की आपल्यापोष खेळत राहू. रडण जसे त्याला ठाऊक नाही, कधी उगाच आपल्या मुठींनी डोळे खेळी. डोळ्यांतील काजळ सर्व तोटावर पसरून टाकी. मग त्याच्या

बेहूरा अधिकच खुलून दिले यशोदा त्याला पाहून मनोमन रुध होऊन काई.

तिकड कंठातें गर्भपात व शिशूहत्या करण्यासाठी अनेक शस्त्रांना नेमले. त्यांच्यात पूतना ही इयाने सर्वांत मोठी आणि शरिरानेही मजकूर होती! ती रात्रीच्या वेळी बालकाच्या सोवाला निघाली. गराच्या घरात जाईच्या कुडीत लोपल्याच्या कुण्याला तिन पाहिले. धाडाचा बेहूरा तेजाने चमकत होता इतर सामान्य मुलांपेक्षा तो निराळाच दिसत होता. संसाच्या वधासाठी जन्मलेले बालक हेच नसेल का?

हा विचार घनात आल्याबरोबर पूतना कोबान बरचक लागली, दात जोड खाऊ

लागली तिचे डोळे विस्तारासारखे काळ झाले भूवया ताणल्या गेल्या कपाळावर चाम आला स्काश मात्यासारखा चपातू लावला आणि तिची जीभही लळलळू लागली आईजवळचे त बाळ तिने चटकन उचलले व वीथ असलेला आपला स्तन तिने त्याच्या तोंडात कोबला कुण्याने आपल्या शेडोनी दो वट्ट पकडला व सर्व ताकत लावून ती जोराने तिच्या शरीरातले सप्त वातु सोडून बंड लायला यावेळी तो जन्म संक्षोभा राक्षस बनला. पूतना आर्जुनाद कडून तिथंच जमिनीवर कोसळली.

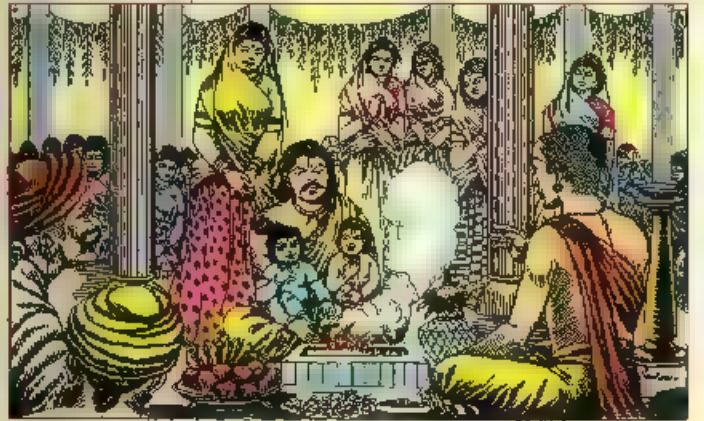
पूतनच्या भयंकर आवाजाने आसपासचे सर्व गोर जमा झाले. मजोदेला कुण्याचे कदमही ऐकू आले. सटकन उठून पहिले तो जवळ कुण्य नाही! तिचे नन्दाला हाका मारल्या. मन्दाबरोबर धडर मोपही तेथे पोचले. त्यांना रथा बघावक राक्षसीचे प्रेत तेथे दिसले व तिच्या भंगार एकाका वक्षसास राखा बिलबलेला कुण्य ही दिसला! मंद-यशोदेन चरकन बाळाला खुबकारन उचलून नेतले.

“हा काय प्रकार आहे! ही राक्षसी इथे कशी आली? मोपच्या बाळास! मारल्या आली, तेव्हा तू गप्प कशी बसलीस?” विठ्ठल नन्द मजोदेना विचारक लागला

“मी बाळाला पोटकर दूध पावून पोकुळात पाठवले. सरतछपत आऊन एका निजबले ममाल जळत होती. मी बराच शुभमुहूर्तावर पुरोहित पोकुळात पोचला वेळ जाणी होते. तबेच मज्जा पोटा डोळा जाणि यशोदा व रोहिणी दांथा मुलाची लागला आणि ही राक्षसी केव्हा इथे जातककमें कडून, मुलाची माते कुण्य व जाती ही काय माथा बाहे-मला काही राब अशी येवून पुन्हा लपतछपत कळतच नाही.” बावरलेली मजोदा स्फुरत परतला.

भूवयाची

कुण्य एका भयंकर संकटातून बाचला- या विचाराने सर्व गोपाळांना आनंद झाला. त्यांनी पूतनेच खच करपटत तंऊव दूर फेकून दिले नन्दांन आपल्या बाळाला उचलून घेतले. त्याची कूट काढवली व पुन्हा जन्म दिली, मोपुसा केळी, मोठे सजवले. एका सुंदर आळासा जन्म दिल्या- बाळ पोकुळात वाढत होते एक दिवशी बडल मोप-गोपिकांनी नंद-यशोदा यांचे वसुदेवाने आपला पुरोहित गयं पाळत अनीष्टचित्तच केले.

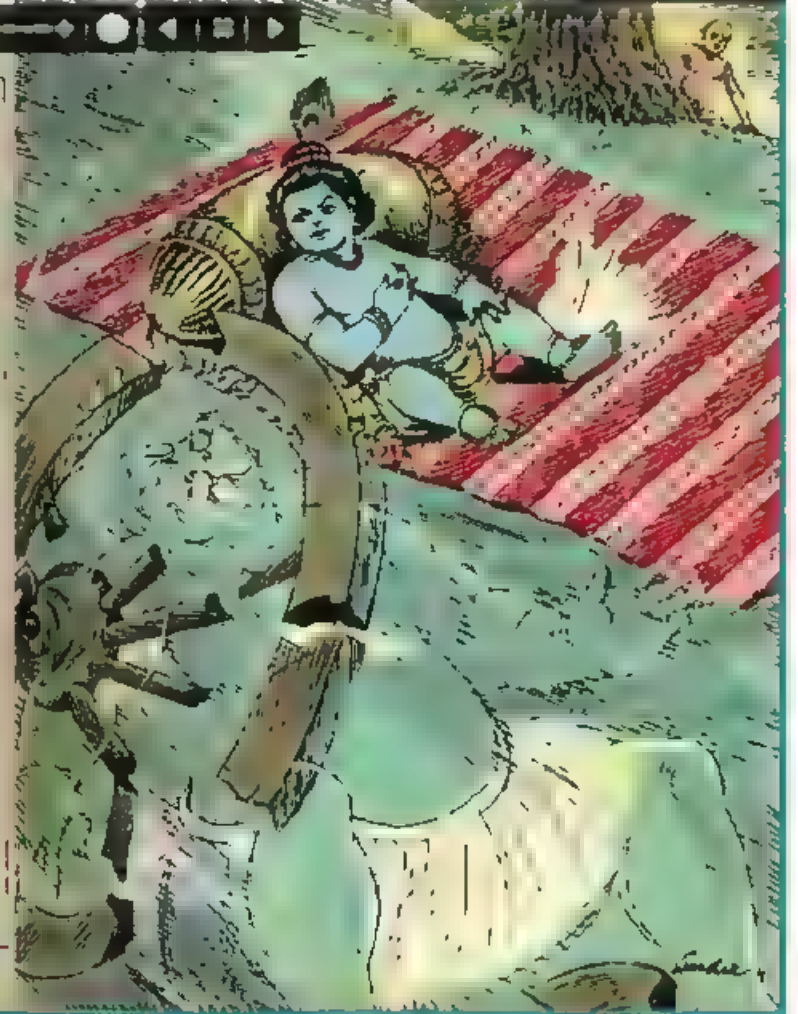
इकडे मधुरेड कंठाळा कुलनेच्या कुबुची
मातली मिळाली वेवकामी हो कुलने
कविस्तर हागिनाला जाता मंदगिनीच्या
पुत्रावद्दल त्याच्या मनास संशय येवित
झाला. त्याबरोबरच ती बीबीने महाराजा
रवाने मातल्या राजस सेवकांच्या मातकक
गळ्याबद्दल ताकोद दिली. कंठाळा
मातले सकट गळ्याच्या जवुदाचं मुल त्याने
महाच्या सकटस इवेस केला. बीबी बीच
बंकीची घाट पाहू लागला

तहा बिबळी बघोदेने कुलनाला जोपवून
सकटाच्या काळी बिळग्यावर जेवले व
इत्य कोनोन्ह ती नदीवर स्नात्राला नेली.
पोरना येकल कुल्ल घाला झाला. नवळ

कोनी माही न्हे पाहून मुडी होडाल मातून
रहू ललका होडयातले जवु-काबळ
इकल होडल त्याच्या नेह-वावर पसरल.
बीडा वेळ ही तेचच पाच हुककल, जवळल
राखिला. न्हे करला करलाच त्याने एकदा
मातल पाच पसरल व एकदा जवळ येकल
कोराने त्या सकटावर काच मातली
ताचटाचे मुकडं-मुकड होडल पकल।

इतक्यात बशीदा स्नात करत परतली
बीडून जकटा पडलला सकट पाहून बिबळी
कातीव कळकी भरली, ती कोराने किता-
कली. कुलनाला पटकन जवळून येकल
म्हणाली "बाई न, बाळ माळ कोरला
म्हणून स्नात्राला नेले हो हा अक्षर!
आता माते बकील काच म्हणतीक? वा
मातकाची जळी पुर्वला कळी बाई लाकी!
कोन बाबेस बर्ब इकीकत!" न्हे म्हणत
तिने कुलनाला पडरात्राली येकल।

इतक्यात मुडीने घरीरे व बाय मात-
लेला हावात काठी घतमदहा जोपासह
होतल होकल नवही तेथे येकल पोचला.
माटीची मुटी व बाबे मिळालली पाहून तां
जाणवसलक तवाने काजु काथला, कारण-
वारला बाळकुल नवही वा सकटाकाठीच
होणतो क! बाबाकर जवळच बाब्या-
कारला विलव बाई, जल मातल बाळगे
काच जाले नविक?

दुसऱ्याच लागी गप्प कुण्या-यशोदेवाची आला. यशोदेच्या बेहऱ्याकडे निरखून पहात त्याने विचारले—“बाळयाची अशी अकस्मात काही झाली?” मन्वाला एकदा बाटले-बायळाले तर बाळा जोडला नाही ना? की शेकाने चिडून याची अशी अकस्मात केली? पुन्हा मनातच त्याला बाटले-काही का असेना, माझा बाळ तर सुरक्षित आहे ना? इतकेच पुढे आहे. यशोदा संपूर्णपणे कंठाने म्हणाली—“सर्वे नुक माझीच आहे बाळ झोपला आहे, नदी जवळच आहे म्हणून मी स्वानाका गेलं आणि परत येऊन पहाते तर शकट सोडलला! आपले आम चोर, म्हणूनच आपला बाळ बाबला.”

इतक्यात काही गोष्ट बाबला तेथे आले “बापरे, वान्ही इथं खंडा होली. तुमच्या कुण्याने पाय पसरून एकदाच बाळ्यावर लाच मारली आणि बाळ्याची ही अवस्था झाली. काय बनव मोष्ट ही!” मूळ एकदमच म्हणाली

बाबर नव-यशोदेच्या आश्चर्याला सीमा राहिली नाही. मुठभर माती बाळ्यावरून ओवाळून त्यांनी बाबूला फंकून दिली, आणि देवाची प्रार्थना केली—आमच्या बाळाने असेच रक्षण कर देवा! इतक्यात बागलीही बरेच गोष्टिचे बोलत आले, आणि तबं बुलावले म्हणून आश्चर्य-वर्षित झाले. नंतर त्यांनी बोललेली गोष्टी पुस्तक करून टाकली.

काही दिवस लोटले, कुण बाता रांगू लावला, बोट घेऊन तने केल्पावर अडखळत पावले ठाकू लागला. टाळथा वाजवून बोलावले तर जवळ येऊ लागला. कोणी येताआता पाहिले तरी त्याला लचकून, त्याने चुपचुप बसल्याशिवाय पुढे जाईना. यशोदे ही पापारले पैजव बाबलात तिरकी नजर करून छत्रर निघून आई त्याच्या बाळाला पाहून सोरुंना चपलता वाट!

पशोव कुणाला रोट लागी लावला देत आहे. ही अशीही कांवे करी तेथून

कुणही लडपटत्या पावलांनी तिच्या मागमाग फिरे इतर गोष्टिकांच्या बरी जाऊन त्यांच्याजवळ कोणी नागे. सर्वे लागी त्यांनी दिल तर आगली गोमालाटी हट्ट करीत असे. विले नाही तर ताक बुसळणाऱ्या त्या गवळणीची रवी घेऊनी, त्यांची वेणी धरून ओढी, आंबावा सोडून देवी, किवा साडीचा पधरन ओढी.

गोपिका त्याला विचारले—“कुण, आम्ही तुला लोपी विल तर तू थोडं नाचून घालवशील?” मग ही पायारतया पावत्या जपलम बाजवत नाचे. गोपिका ताक मुसळायचे सोडून त्याच्या बाळाला पहात खल्लीन होऊन जस्त कुण दिवसभर सर्वे गोकुळावर फिरे. त्याच्या खोड्यांनी बासून गवळणी त्याच्या माग लागत व ओरडत “धरा व चोराला! मन् शंवटी त्याला पकडून यशोदेच्या स्वाधीन करीत

एके दिवशी बालकृष्णाने गोकुळातल्या एका चरात उडेल करून तेथील कोण्यावर लाच मारला. तोंड सर्व कोण्याने मासून गेले. गोपींनी हा सर्व प्रकार पाहिला. त्याला कडवर लचकून दोन-चार गोष्टी यशोदेकडे धंकून आल्या आणि म्हणाल्या—“यशोदे, संभाळ हा चुवा लोपी चोर पोरवा! सगळं लोपी साफ करून टाकल आन! बच कसा यशोदे सगळ्यांकडे”

‘कारे चोर, चोर लोपी खाल्ल?’ बांध, आला पाहते चांगलं तुझ्याकडे.” रागाने यशोदा म्हणाली

‘आई, मी नाही व कोणी खाल्ल’ उगाच को बाबलावर आळ बसत!”

‘तांडावर सगळीकडे लोपी बाबलाव आणि म्हणं मी नाही खाल्ल! खोटगर्ब!’ यशोदा उद्गारली

कुण म्हणाला—“आई मी खोट नाही व कोळत या सर्व पिंपांनी माझाशी नैर पांडलं त्यांनी जबरदस्तीने माझ्या तांडाला कोणी कासल आणि अस्त बगळे वळून गेले. आई, थोडा तरी विचार कर, मी छोटा बाळक, माझे हात छोटे. ते शिक्या-

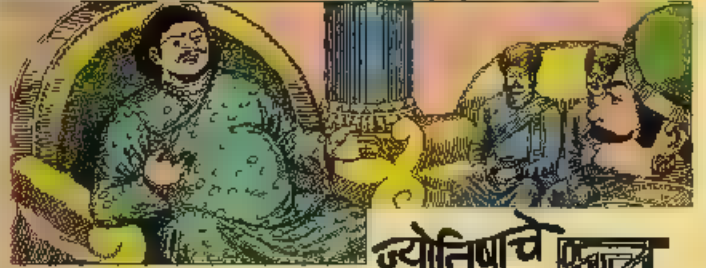
पसंत करे पांचतील! तु माझावर उगाच बोरीचा आरोप करतसेस मी खरेच लोणी माझे खाल्ले!

आणि आई, माझे मित्र मला काय म्हणत होते सांगू? ते म्हणाले—'कृष्णा, तुम्ही आई गोरी मंद बाबा गोरे तूच कसा रे कसा असत काळा? आई, सला वाटत तुम्हा ही मनात जखाम काही बिचार असावा म्हणून का तू भाऊबावर बोरीचा आठ घेत आहेस?'

कृष्णाचा हा व्यक्तिचार एकूण जगादेचा सर्वे राम विलक्षण आई ती म्हणू, 'खरे उगाडा! खालून सबळून काय गोड गोड गोष्टी करतोस रे!' सग त्याला कडंबर घेऊन त्याचे खूप पारे घेई

विचारासाठी कृष्णाच्या खोड्या वाढत चालल्या. गवळ्यांची सारी मुल त्याच्या भोवती जमत सर्वे भिळून टोळके करून भोकुळभर विगाणा घालोत. कृष्णा बांधवांसले, मज्ज्यांतले बन्नी-लोणी सारी, उरकळे जमिनीवर टाकून देई त्याच्या

खोड्या पांढवणे कोणाला जसेना खोरखान्यातले अप्रत मोहिनीने जसे देवाला वाटले, तसा कृष्ण गवळ्यांच्या घरचे दुध, दही मलाई स्वतः सारी आणि बापच्या मित्रांना वाटून टाकी. मुसत खाऊन, सोडून त्याच्या खोड्या घांबत तसत तो किमी तोडी, घडमो घोटून टाकी; घडमातलं दुध ओटून खाव ताक भकून ठेवी. तूप विस्तारावर ओतून बागीच्या ज्वाळा कडा निघतात ते पडून वसे. दह्यात दुध, खोण्यात दही, ताकात तूप असले काही एकच करून ठेवी बांधवेली बासरे सोडून टाकी, ती सग गाडीचे सर्व दुध पिऊन टाकत. भुसळ-खांबांच्या होच्या तो सोडून टाकी, सर्व मुलांना एकच करून निरनिराळे खेळ खेळ, खेळात तो सर्वांना हरवून टाकत असे मुलांना कधीकधी बारी. त्याच्या पांढवेर स्मार होऊन त्यांचा घोंडा करी. सळ्यात फसवणाऱ्या मोठमोठ्या मुलांना ही तो रडायला लावी.

ज्योतिषाचे पाऊल

एक हाता खतर सर्व प्रकारचे मुखोपयोग घेत त्याने अनेक वर्षे निश्चितपणे खालबली राजारता शत्रूचे भय नव्हते राज्यकारद्वारे चालवणारे सर्वे कुशल होते (क्षीमुळे राजाला एकच काम उरले—चांगलेचुंगले खाणे आणि तरला वेळ मनोरंजन आणि विनोदी कार्यक्रम पहाणे!)

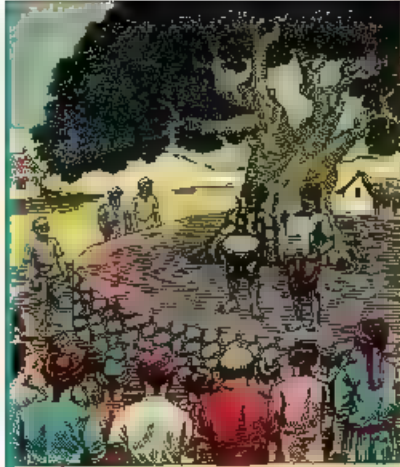
जसे अनेक वर्षे मुसलेच खातपोठ बारा-मास बसले तर कोणीही भाणूक लठ्ठ होईल की नाही? राजाचीही तीच कबळी झाली. त्याचे पोट एकदा हडकासारखे भरगरीस होत गेले. शरीर जाड व जाड झाले, एकदा बसले की ठठणं कडींग सारले! चालण्याची मुळी शक्तीच राहिली न होती

आपल्या अवस्थेनटून राजाला आता भीमी वाटू लागली शरीर हसोसारखे वाढले—एक एक पाऊल टाकणं ही

भूतिकाळ! सदसडील शरीराची, खपळ हाकचाली करणारी, वैताप्रमाणे लवळवणारी आणि सहजपणे पळणारी सांगले पाहिजे की राजाच्या मनात येई—'अरे! मी या भागसासारखे काहीच करू शकत नाही! माझे शरीर लडपातळ आज तर काय छान होईल'

अनेक वर्षे चांगले पोसून जाड झालेले शरीर केवळ मनात इच्छा करून बारीक करू होणार? काहीतरी उपाय केला पाहिजे ना? शरीर बारीक करण्याचा उपाय शोधण्याबद्दल त्याने आपल्या सभ्यांना आज्ञा दिली. विचारे मंत्रा तरी काय करणार? त्यांनी वैद्यांना बोळवून सल्ला विचारला, वैद्यांनी निरानिराळी औषध दिली, राजाने त्या सर्वांचा प्रयोग करून पाहिला, पण तो पच्य नाच पाळत नसे! पथ्य त पाळण्यामुळे औषधांचा काही

उपयोग होईना। शेवटी बेचानी साफ झालिले—हे काही आपल्या वावाक्यातले काम नाही.

बंध्यांचे प्रयत्न असजसे यशस्वी झाले. सप्तशती राज्यांची 'बारिक होण्याची' इच्छा बाळगून गेली. एक दिवस राजाने बंध्यांना म्हटले—“जो बाणूस माझे शरीर छडी-सारखे अडखळीत करून दाखवेल (याला) मी माझे सर्व राज्य देईन.” बंध्यांनी त्या-बंध्याचे बंधकी पिढवली. तरी ही उपचार करायला पुर्व संस्थास कोणी बंधना.

इकडी पिढवण्यासाठी काही उपबोग न झाल्याचे पाहून राजाची चिन्ता भासलीच. राबडी भक्तातक एक दिवस योगानंद

राजाचा एक गोसावी राजबांध्यात आज्ञा आणि म्हणू लागला—“मी राजाचा सहुपणा पाळवून दाखवलो.”

बंध्यांनी अट घातली—“आपण जी भीषणे कारागृह त्याची नावे आम्हाला सांगितली राहिलेले आणि जीषणे आम्हाच्या देखरेखीसाठी तयार करावी लागतील.”

“सामान्यतः सर्व प्रकारच्या जीवघांजा प्रयोग दाखविलेबांवर केला बंध्या असेल, पण मी रोम्याची कुडली राहिल्याशिवाय जीषण देत नाही म्हणूनच माझी योग-चिकित्सा अचूक होते. आपण महाराजाची बन्धकुडली मागवावी.” गोसावी म्हणाला.

बंध्यांनी राजाची अवयवविका मागवून गोसाव्याला दिली. गोसावी बराच वेळ कुडली निरखून पहात राहिला. पंढर म्हणाला—“राजाळा जीषणांची काही जरूरी नाही. कारण आजपासून तीस दिवसांत राजेबांध्यांचे बापुव्य संपाद होणार आहे.”

“कुडली पाहूनही बावपरीत कोणीही ही मोठट सांगितली नाही आपण निष्ठाळस कोटे कोळत आहूत.” बंध्यांनी एकमुळाने गोसाव्याचे म्हणणे खोडून काढले.

“मी ज म्हणतो आहे ते नक्की होणारच. आपला बाळ्यावर विश्वास नसेल तर आपण पळा तीस दिवस कारागृहात कैदी

म्हणून ठेवावे.” गोसावी आपले म्हणणे ठामपणे सांगू लागला.

कारण संस्थांनी जीषणमात्रा कैदेत ठेवून आणि त्यांच्या अवयवांच्याची योग्य व्यवस्था ठेवली. गोसाव्याचा त्याने सांगितलेल्या उपायिवाकर विश्वास नसता तर तो कैदेत रहायला कसा तयार झाला असता—या विचाराने राजाचा माथ गोसा-व्याच्या म्हणण्यावर पक्का विश्वास नसला.

आता आपण नमस्कीत तीस दिवसात मरणार का विचाराने राजाळा झपाटले व या चिंतने संपादर मानसिक व्याधीत झाले. एक एक क्षण वातावाता झपाळा प्राण कपाकपाने जात आहे असे त्याला वाटू लागले. मनोरंजनाच्या कार्यक्रमत

त्याला रक्ष घाटेना, जगावरची वासनाही उडाली, झोळपांतली झोणही उडून गेली.

दिवसेंदिवस मानसिक आजार वाढत गेला. बंध्यांनी खूप सभ्याबले की-गोसा-व्याचे म्हणणे खोटे आहे-तरीही भाषादार पाळत झाला नाही गोसाव्याने दिलेली मुदत संपादू हेत झाली-राजाने जंक्शन पकडले. त्याने नातेबाईक व बंध्यांशी जुझा नेळणे कंद केले.

शेवटी कसेबसे तीस दिवस पार पडले. राजा वाढून कोळ झाला. मारा तो केवळ अस्मिपंजरच राहिला होता. फक्त जिवन्त होता इतकेच!

एकतिलाव्या दिवशी राजाची मल्लसिक श्यावा कोणी शत्रू वाटल्यासारखी नाहोमी

जाती. आणि तो पलंगावरून उठून बराबर चालत मंत्र्यांच्या जवळ गेला आणि गर्वून म्हणाला-“कोठे आहे तो हुट गोसावी? खोटे बोलण्याद्वारे काही सा त्याला”

मंत्र्यांनी गोसाव्याला कारागृहातून बांधून रावापुढे उभे केले. गिज्यास बर असलेल्या वाघाप्रमाणे राजा जिवजोरात यरझान्या वाळव होता गोसाव्याला पाहून तो त्याच्यावर बांधून वेळा व रागावून त्याला म्हणाला-“हुटा, खोटे सांगून तू मला नाहक संतापलेस. सांग तुला काय शिक्षा देऊ?”

गोसावी बाळातल्या शालात हसत म्हणाला-“शिक्षा? महाराज, मला वाटलं की आपण मला बक्षिस देणार आहात.”

“मार्जे बाबुच सपणार असल्यास खोट बनिष्य सांगितल्याबद्दल तुला बक्षिस देऊ?” राजाने जास्वयाने विचारले

“महाराज, कृपा करून मा गोंष्टीची वाटवण ठेवा की मी वाघावर हज्राज

करायला आलो होतो-उद्योग सांगायला नाही आता वाघा स्वतःच पहात आहात की आपल्या जगावरची गरजी नाहीशी होऊन आपला शरीर कोरड्याची काही सारसे झालेले आहे. आपण खूपच सत्त्व गणे हिंस्रफिरत आहात, मनात अणकत तर पळूही शकाल-होय ना? हे कशाबुळे झाले? माझ्या उपचाराबुळेच ना?” गोसाव्याने विचारले

राजाला मोठा विस्मय वाटला. तत्काळ तो मोठ्या आश्वासनाने जाऊन उभा राहिला. आपल्या शरीरातील परिमर्तन पाहून त्याला परमानन्द झाला! पोटाचा नगारा सपाट झाला होता, शरीरावरून चरबी उतरून गेली होती व तो सर्व-साधारण माणसासारखा दिसत होता! त्याच्या मानसिक चित्तेनेच जीवभावे काम केले होते! आता काय, मोठ्या प्रसन्नतेने त्याने मंत्र्यांना मार्जे दिली-या गोसाव्याला आता, या क्षणी मार्जे अर्ध राज्य देऊन टाका.

चित्ररत्न

एके काळी तुर्कस्तानात एक गरीब माणूस रहात होता. तो इतका दारिद्र्यी होता की इतरांच्या चेहऱ्याकडे पहाण्याचीही त्याला हिंमत होत नसे. घनवान लोकां-सारख्या इच्छा-आकांक्षा मान त्याच्या मनात भरपूर असत त्या आकांक्षा पूर्ण होत बदलत्याची स्वप्नेही तो खूपदा पहात असे एक दिवस तो एका उपहारगृहातल्या कोपऱ्यात बसला असताना त्याच्या घनात आले की वाता आपण गुसलखान्यात जाऊ जकटो तर काय मजा येईल?

तो तेंपून उठून सरळ गुसलखान्यात गेला व त्याने आपले कपडे काढले त्याचे वेळी त्याच्या असे लक्षात आले की गुसलखान्यात त्याच्या व्यतिरिक्त बाक-कीही एक माणूस उपस्थित आहे, व गुसलखान्याचे लोक त्याला बरेचवेर सरबत काढत त्याला बाहेर येऊन आले. तेथे त्या श्रीमंत माणसाचे नोकर निरतिराड्या बगैरे देऊन त्याची खूप सेवा करीत आहेत.

दरिद्री माणसाने आत डोकावून पाहिले तर तो माणूस बरोबर आपल्याच अंगल-दीपा व रंगारंगपत्रा आहे! हे पाहून आपणच त्याची जाय घ्यावी असा विचार त्याच्या मनात आला अवळपास कोणी नोकर बगैरे नाही असे पाहून तो जात घुसला. भातत्या माणसाने केवळ टॉबिलच नसलेला होता. म्हाने त्या माणसाला बघून पाण्याच्या टाकीत डबलून दिलं व स्वतः तो दविल नेहून त्याच्या बरोबर

इतक्यात नोकर परतले आणि सर्व प्रकारच्या खाबर-सन्माताने स्थानी या दरिद्राच्या बाबत बातली, व त्याच्या जगावर खूप किंमतवान असा कवीज बाळून त्याला बाहेर येऊन आले. तेथे त्या श्रीमंत माणसाचे नोकर निरतिराड्या प्रकारची वस्त्रे घेऊन घेते होते तादळताच

दुर्गा बोक कथा

त्यांनी जवळ घेऊन घाला ते कपडे पडकले व त्याच्या हस्तात विनारींनी बरलेली एक यजनधार घेऊ दिली.

दरिद्र माणसाने कपडे घालून घेतले व येथील तीन दिनांर काढून पुस्तकाच्या तीन तिकीटांना बक्षिस दिले. यावर ते शेवट सोडचा आवरणे त्याच्या बरोबर घुसल-खान्याबाहेर गेले.

बाहेर एक मोठा समार होता. कोकानी त्याला सोडचावर बसावचा संकेत केला. हे पाहून काता तो मनतक्या मनात भिडून गेला. पण सोडचावर बसावचा तकार दिला वर आपले रहस्य उघडकीला येईल म्हणून तो पुकाड्याने सोडचावर बसला व मोठा नेईन तिकडे जाऊ लागला.

जेवटी मोठा एका भव्य महालासमोर जाऊन थांबला. दोकर बाबत गेले, रवांनी महालाचा दरवाजा उघडला. त्याच्या मदतीने तो मोडचावरून उतरला व महालात जाऊन. बकिल पुष्टीने सर्वत्र पाहू लागला.

वेगड्यात मोकामीने जेवून त्याला विचारले-“हजूर, आपण आपल्या सोलीत जाणार की अंतःपुरात?”

“मी आपल्या सोलीतच जातो.” दरिद्र माणूस उत्तरला.

मोडचा वेळीत दोकर सोलीत घेऊन विचारला-“सरकार, आपण जेवण आपल्या सोलीतच घेणार की अंतःपुरात?”

“इथेच घेऊन ये.” दरिद्र म्हणाला. जेवण झाल्यावर एक नोकर घेऊन म्हणू लागला.

“हजूर, अन्नीर जाला आहे. आपण आता अंतःपुरात जाणार?”

“ठीक आहे, हा मी निघतोच.” असे त्याने म्हटल्यावर नोकर निघून गेला.

कोकत्या बाजूला बापचे हे दरिद्राच्या लक्षात येईना. तो बाबतून गेला. त्याने अनेक सोल्या उघडून पाहिल्या, तेव्हा मोठ्या त्याला ज्ञानात असलेली अंतःपुरातली सोली सापडली.

त्या बराचो मालकीण फारच सुन्दर होती. दरिद्र माणसाच्या पाहून ती उठून पुढे गेली. तिला बाहून तो जागेवरच

खिळल्यासारखा झाला, एक पाऊलही हो हलू शकना. ती स्वतः आपल्या बरोबर घेऊन गेली. आपल्या बाजूला त्याला बसवून त्याच्याशी बोलू लागली. पण भयाने दरिद्राचे हृदय धाव घडवत होते.

“जरा एका अरं, परवा माझी मैत्रीण झाली होती ना, तिला तुमचं नाव हवं आहे. साख वेळा दोकं खाऊनही मला काही तुमचं नाव आठवेना. कृपया काही गैरसमज न करून घेता मला आपलं नाव सांगा ना?”

आता दरिद्रापुढे मोठीच अडचण उपस्थित झाली! तरीही स्वतःला वाचवण्यासाठी बहणा करीत तो

म्हणाला—“इतके विदस आपण संसार केला, आणि माझं नाव कशी विसरलीस?”

परम त्या सुन्दरीने नाव सांगण्यासाठी हट्टून बसला. तेव्हा त्याने ठोंबत जाऊ ती नवे सांगून पाहिणी आणि शेवटी उचडकीला आले की तो सोटे शोखत आहे! त्यामुळे त्याचा आपली खरी हकीकत सांगणे मान पडले.

“मला क्षमा कर,” ती विनवू लागला.

“ठीक आहे, मी क्षमा करीन, पण एक अडवण बाहेर. माझे पती राजाच्या पेंदरी ‘मृग्य कथावाचक’ आहेत. कोणत्याही वेळी राजाकडून बोलावणे बेण्याची सक्कला आहे. अन्नावेळीं आपण काय करावू?” तिने विचारले.

त्या सुन्दरीचे बोलणे संपते न संपते तोच राजाकडून बोलावले आले!

दरिद्री माणूस ययाने कापू लागला. त्याने सुन्दरीला विचारले—“बोल, आता मी काय करावे?”

तिने समजावले—“राजासमोर होत आसने असतील. त्यापैकी एकावर मोत्याचा हार ठेवलेला असेल आणि दुसऱ्यावर सोन्याचा हार असेल. आपण मोत्याचा हार आपल्या गळ्यात घाला आणि सोन्याचा हार हातात घेऊन राजेसाहेबांना म्हण, ‘माझ्या मित्रा’, आणि समोर पुढे कथा सुरू करा.”

राजाने सेवकांबरोबर पाठवलेल्या वाहनातून दरिद्री राजवाड्यात गेला. राजाचा काहीत्याबरोबरच त्याला घात कुठला. राजाच्या समोर पोचल्यावर नाइलाजात त्याने मोत्याचा हार गळ्यात घातला आणि सोन्याचा हार हातात घेऊन म्हणाला, “माझ्या मित्रा.”

जाने. क्षणमात्र तो आगा झाला, त्याला समजून चुकले की आपण खऱ्या उपाहार-गुहाच्या एका कोपऱ्यात बसलेले आहोत. आपल्या अंगावरील विष्या झालेले कमरे तसेच आहेत हे पाहून त्याच्या काय ज्ञानच झाला!

अर्धी किंमत

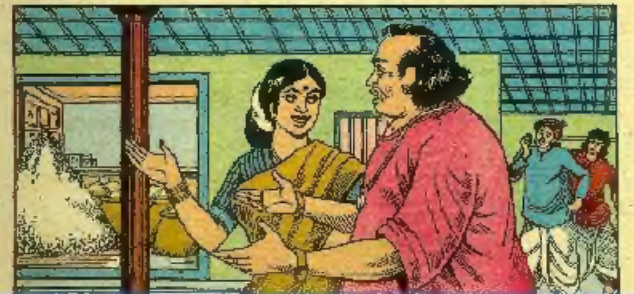
जन्मोद्भववत्त दहा एकर जमीन होती आणि गावात त्याचे किरकोळ सामानाचे एक दुकानही होते. तरीही तो ‘एक नंबरचा कंजूस’ म्हणून गावात बोलखना जाई. घाब्य-नळ्याच्या वेळी एक विषय बाबकोला हुकून पहायला बसणून तो खळ्यावर निघून गेला.

खळ्यात घाब्याची रात जागलेली होती. अठरावीनंतर गरीबांना थोडे घान्व दान करायची वेतकऱ्यांची पद्धत असते. पण जन्मोद्भवचा कंजूसपणा सदांना ठाऊक होता. त्यामुळे त्याच्या खळ्यावर कोणीही गेले नाही. थान वेत भरताना दार खोचकरी जन्मोद्भवकडे पहात होते. ते पाहून जन्मोद्भवला स्वतःची बाब पाहली. त्याने विचार केला—बायल्याला लोकांनी ‘कंजूस’ समजून नसे. मग त्याने पाऊणवट कोडा व पाचवट घाब्य एकत्र मिसळले व दूर खेळणाऱ्या काही मुलांना बोलावून त्यांना ते दान दिले!

कवटीचुनकाचा हा कानसुरपणा पाहून तेथे जन्मोद्भवचा बसणाऱ्या एक मोठ्या बायलाला वाजवी वाळते. त्याने मुलांना खळ बोलवून त्यांचे मिळतेथे घान्व पाहिले. सर्व प्रकार त्याच्या सज्जात आला! त्याने त्या मुलांना एक योजना समजावून समितली.

दुसरे जन्मोद्भव सवे घान्व मोत्यात भरून घरी घेऊन आला. बतक्यात त्याची बायको तेथे आली आणि कोपऱ्यात ओतलेल्या एका घाब्याच्या रागीकडे नीट दाखवून म्हणू लागली—“जरा एका बरे, बोकडा वेळपुर्वी दडवून काही मुल तरांना कोणा घनल्प्याने दिलेले घान्व बाजारात विकायला घेऊन जाऊनी होती. मी त्यांना बोमवून ते सार घान्व त्यांच्याकडून निम्म्या किंमतीत विकत घेतलं पहा.”

हे घान्व पाहून जन्मोद्भवच्या हवमाना एक डीका चुकताच. काही जन्मोद्भव मसगार ते कोडा मिथित घान्व बरेवी करणाऱ्या बायकोच्या सूचनेमाचा त्याला पश्चात्ताप वादू कायना!

दुनियादारी

राजापुरात भोलाप्रसाद नावाचा एक शेतकरी रहात असे. तो अत्यंत विवेकशील व व्यवहारकुशल होता. त्याच्या गावातीलच नव्हे, तर आसपासच्या गावातूनही लोक आपल्या अडीअडचणींवर उपाय निवारणाला त्याच्याकडे येत. काही मिनिटांच्या अवधीतच ती त्यांना उपाय सांगत असे.

एकादा त्याच गावाचा एक गंगाराम नावाचा गरीब शेतकरी भोलाप्रसादकडे आला व म्हणाला—“माई! घर इतकं छोटा झालं आहे की घागसांना येणंजाणंही कठीण झालं आहे. टिचभर खोलीत जरातल्या सवंगा पावरता येणं कठिण झालं आहे. कोणालाही शांतपणे बसता येत नाही. सुखाना अभ्यास करायला जागा नाही. रात्री झोपण्याच्या वेळी तर फारच अडचण होते. सर्वांचे पाय एकमेकांना

आगत असतात. भा कुशीवरचे त्या कुशीवर होता येत नाही. कुणालाही स्वस्थपणे झोपता येत नाही. पाया सर्वांच्या टव्हेतीवर परिणाम होतो. आतां घर वाढवून मोठं करण्याची माझी ताकद नाही. बस! काही उपाय सांग! की कामचं घर लहान वाटू नये—मोठं व्हाय.

भोलाप्रसाद भोलाविचार करून म्हणाला—“गंगाराम, तू जराच बक्या व कोंबड्याही पाळतोस ना?”

गंगारामने आपण पाळलेल्या पशुपक्षांची माहिती भोलाप्रसादला दिली.

मादर भोलाप्रसाद म्हणाला—“ठीक वादं, आजपासून तू आणि एक बकरी आणि तिची पिल्लं आणि आपल्या जरात बांध. आणि चार दिवसांनी पुन्हा येऊन तुझ्या घराच्या अवस्थेबद्दल सांग.”

हे उत्तर ऐकून खूब होऊन गंगाराम आपली एक बकऱ्याची जोडी जरात बांध, विचून घेला. त्याला वाटले की जाला आणि जुंहा दोन दिवसांनी येऊन बेट, आपली अडचण दूर झालीच. ती पळत बरी गेला, भोलाप्रसादच्या सांपण्याप्रमाणे त्याने एक बकरी आणि तिची पिल्लं जरात आणि बांधली. त्यामुळे त्याने घर आणि बांधलीच अडचणीचे साळे. आणि परंतु त्या लोकांना इतका वास झाला की ते चार दिवस त्यांना चार बुरगाराने वाढले.

चार दिवसांनी मोठ्या चिंतामूक्त व दुःखी मुद्देने गंगाराम भोलाप्रसादकडे गेला. त्याला पाहून भोलाप्रसाद म्हणाला—“जरे गंगाराम, तू झुळीत झाली कल नकोस. तुला हा अनुभव नवा आहे म्हणून सुस्नातीला असं होणार. आजपासून

भोलाप्रसाद गालात हुसत म्हणाला—“गंगाराम, आता एक काम कर. जरांतली एक बकऱ्याची जोडी बाहेर नेऊन बांध आणि दोन दिवसांनी येतायला ये.”

दोन दिवसांनी गंगाराम आला तेव्हा त्याच्या चेहऱ्यावर बोंबेचे समाधान पाहून भोलाप्रसादला संतोष वाटला. त्याने

विचारले-“तुझं घर धोडस भोट वाटतंय ना?”

“हो, हो! बापण म्हणता तसे धोड भोट वाटतं खरं! त्याम्ही बरा श्वास घेऊ शकतो.” गंगाराम म्हणाला.

“भग बाता आणखी एक काम कर. घरच्या-घराच्या खर्च बकऱ्याही आता बरा राहिर बांध. आणि थोड्या दिवसांनी पुन्हा येऊन भेट.” भोलाप्रसादने सांगितले.

चार दिवसांनी आनंदाने चेहरा उजळलेला गंगाराम भोलाप्रसादकडे आला.

“बापा कातं आहे तुझं घर?” भोलाप्रसादने हसत हसत विचारले.

“महाराज, आपले जगकार भी कधीही विसरफार नाही. आपल्या कुपेने आता माझं घर पहिल्यासारखं बडबणीचं राहिलं नाही, खूप थोडं खर्चय ते! माझ्या घरच्या कोणालाही ते बाता बडबणीचं वाटत नाही” असे म्हणून तैमरकार कल्लू गंगाराम निघून गेला.

थोड्या दिवसांपासून साईनाथ नावाचा एक नोकर भोलाप्रसादकडे कामाला राहिला होता. तो सुत्वातीपासून गंगाराम व भोलाप्रसादने बोलणे आणि भावल्या मालकाचा सल्ला ऐकत आला होता.

त्याला हा सर्व प्रकार विवित्रच वाटला. त्याने विचारले-“मालक, हा गंगाराम तर केवळ भोला-आमडा वाटतो. पहिल्याने तो सल्ला दिचारायला आपणाकडे आला, तेव्हापासून आजपर्यंत त्याचं घर होतं तसंच आहे? भग घरातली बडबण कशी दूर झाली?”

सावर भोलाप्रसाद म्हणाला-“गंगाराम झुळीच भोळा किंवा बाकळर नाही. त्याला ज्यवहारज्ञान कमी आहे. त्याच्याच म्हणण्याप्रमाणे एक भोट बर बांधायची बाजू त्याची ऐपत नाही, तरीही आहे त्या बरात त्याला सुलाने रहाता येत नाही. म्हणूनच बरात बकऱ्या बांधायला सांगितलं धी त्याला! एकच घर कऱ्हावं किंवा. मोठं कासं बनलं हे त्याला आता समजलं की नाही?”

गोम व त्या प्रकारच्या जंगल पाय असणाऱ्या- शतपाद-शाण्यांचा ईशजीव 'सेटिपेड' असे म्हणतात. परंतु फक्त काही प्रकारच्या शतपादांनाच पार्श्याच्या बरोबर पलायन शक्ती असतात. मुख्यपदने बाडळणाऱ्या 'व्हिस्कुम रॅन्जिलिस' नावाच्या शतपादाचा १७३ ते १७७ थोड्या इतके पाय असतात!

गोमेचे पाप

अत्यंत मोठा हिमखण्ड

जगातील सर्वात मोठा हिमखण्ड (ग्लेशियर) दक्षिण पॅसिफिक महासागरात बसल्याचा पता १९५९ मध्ये लागला. त्याने क्षेत्रफळ १२,००० चौरस मैल आहे. १९५८ मध्ये ग्रीनलँडच्या पर्वताकडे उत्पन्न होऊन अशा हिमखण्ड सापडला. त्याची रुंदी ५५० फूट आहे.

हमिंग बर्ड

दक्षिण अमेरिकेतील 'हमिंग बर्ड' नावाचा पक्षी तर वेकेंडाला ४० वेळा पंख फडफडवतो. शास्त्रावरून जगा ही सर्व शास्त्रावेला धडकू शकतो हा पक्षी उरपोंपास बाणू शकतो! हा पक्षी सधळ, बर, खाली-इकडेतिकडे-इतकेच नव्हे, तर भागे-क्षेपटाकडेही उडू शकतो!

